

1.Επιστήμονες από κούνια

Της Αμαντας Μιχαλοπούλου, Καθημερινή, Τρίτη, 16 Σεπτεμβρίου 2003

Ποιος είναι ο κοινός υποσυνείδητος στόχος των σημερινών σπουδαστών και των γονιών τους; Αν πιστέψουμε τις διαφημίσεις (που είναι μια έγκυρη, λαϊκή δημοσκόπηση επιθυμιών) ο νέος με τα τζιν που κοιτάζεται σ' έναν καθρέφτη ονειρεύεται την κοστουμαρισμένη του αντανάκλαση – κομμένο μαλλί και κοστούμι και εταιρικό αυτοκίνητο, αντί να κόβει δρόμο ποδαράτο, με το μαλλί στον άνεμο, με το καταφρονημένο του μπλουτζίν. Αντίθετα από τον μελλοντικό σπουδαστή της συγκεκριμένης διαφήμισης, η ευπρεπής του αντανάκλαση εγγυάται ότι τίποτα δεν θα ξεφεύγει από το περίγραμμα: ούτε μαλλιά ούτε αεράτα πουκάμισα ούτε τρελές επιθυμίες. Γιατί όπως υπαινίσσεται ένας συνομήλικός του, σε άλλη διαφήμιση του ίδιου είδους, φορώντας το χαμόγελο της επιτυχίας ο δρόμος είναι μονόδρομος και ευτυχώς: «από την πληροφορική στην πολυεθνική».

Δεν ξέρω καθόλου τους σημερινούς δεκαοχτάρηδες, οπότε δεν γνωρίζω αν πίσω από την πλούσια χαίτη των μαλλιών και τα πολύχρωμα έθνικ χαϊμαλιά κρύβεται τέτοια ομοιογένεια στόχων. Μου αρέσει να πιστεύω ότι οι διαφημίσεις αυτού του είδους απευθύνονται σε γονείς, ότι τα παιδιά σε καμιά εποχή δεν ονειρεύονται να καταλήξουν, κουρεμένα και κοστουμαρισμένα, στο μαντρί της πολυεθνικής. Θέλω επίσης να ελπίζω ότι η ανάγκη για δουλειά και η φιλοδοξία δεν θα δημιουργήσουν μια ακόμη γενιά εργαζομένων που θα φεύγουν από το σπίτι τους αξιμέρωτα και θα επιστρέφουν με τη δύση του ήλιου για να δώσουν σταυρωτά φιλιά στα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας και να αποχωνωθούν μπροστά στην τηλεόραση.

Έχετε παρατηρήσει ότι οι διαφημίσεις που πουλάνε τίτλους σπουδών δεν δείχνουν πια στην πλειοψηφία τους σπουδαστές που χαμογελούν όλοι μαζί, επαγγελματίες που βαδίζουν πλάι πλάι στη συμβολική τους καταξίωση; Όχι, ο δρόμος είναι πλέον απολύτως μοναχικός και ναρκισσιστικός (όπως το είδωλο στον καθρέφτη), ο καθένας δείχνει να δουλεύει για τον εαυτό του και η ηθική στον εργασιακό στίβο είναι σχεδόν μπανάλ. Στις διαφημίσεις υπάρχουν οι χαραιοφάηδες τύποι «άραξον» και τα χρυσά μωρά που μαθαίνουν κομπιούτερ και ξένες γλώσσες από την κούνια (η χαριτωμένη οπτικοποίηση των χρυσών μωρών είναι βρέφη με πάνες που μπουσουλάνε ανέμελα ανάμεσα σε καλώδια υπολογιστών).

Και δεν πρόκειται μόνο για χιούμορ: έλαβα τις προάλλες φυλλάδια βρεφονηπιακών σταθμών που ειδικεύονται στην προπαίδευση νηπιαγωγείου. Η έννοια του φροντιστηρίου αλλοίωσε κάθε δραστηριότητα, ακόμη και το παιχνίδι με τις κουδουνίστρες. Πώς θα μπορούσε άραγε το εν λόγω παιχνίδι να εγγραφεί κάτι χειροπιαστό; Τη ρυθμική αγωγή του νηπίου ενδεχομένως; Επιστήμονες από κούνια, φοιτητές που ονειρεύονται το life style της εργασιομανίας – μάλλον άλλαξε δραματικά το υλικό των συλλογικών φαντασιώσεων.

2. Ε.Ε.: συζήτηση για δικαίωμα ψήφου,

Κυριακή 21 Νοεμβρίου 2004.

Με την ιδέα της χορήγησης στους μετανάστες του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι σε τοπικές εκλογές «φλερτάρει» η Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς σχετική **πρόβλεψη** υιοθετήθηκε κατά τη Διάσκεψη των υπουργών Εσωτερικών στο Γκρόνιγκεν της Ολλανδίας. Το κείμενο περιέχει 11 σημεία, μεταξύ των οποίων η συμμετοχή των μεταναστών στις τοπικές εκλογές στο πλαίσιο της **προσπάθειας ένταξης** τους στις τοπικές κοινωνίες. Το κείμενο υιοθέτησε, βεβαίως, και ο Έλληνας υπουργός Εσωτερικών, ο οποίος υποστήριξε το τεκμήριο αρμοδιότητας για κάθε κράτος-μέλος, δηλαδή τη δυνατότητα να αποφασίζει τις πολιτικές ένταξης μεταναστών για τη χώρα του, με βάση τις κατευθύνσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σύμφωνα με τις αρχές της Ε.Ε., δικαίωμα ψήφου **κατ' αρχήν** σε δημοτικές, νομαρχιακές και περιφερειακές εκλογές θα μπορούν να αποκτήσουν οι μετανάστες, οι οποίοι **διαμένουν** νόμιμα στις χώρες-μέλη της Ε.Ε., έπειτα από νομοθετικές ρυθμίσεις που θα **προωθούνται** επιμέρους από τα κράτη.

Ήδη, πολλά κράτη-μέλη της Ε.Ε. έχουν νομοθετήσει σχετικά, με πρώτη τη Σουηδία που έχει παραχωρήσει το σχετικό δικαίωμα από το 1975, ενώ από φέτος ισχύει και στο Βέλγιο. Παρόμοιο

καθεστώς υπάρχει σε Ολλανδία, Δανία, Ισπανία, Αυστρία και Πορτογαλία, η οποία παρέχει το δικαίωμα ψήφου σε μετανάστες και στις εθνικές εκλογές.

Στην τελευταία του έκθεση για τη μετανάστευση στην Ελλάδα, το Συμβούλιο της Ευρώπης «**συνιστά** στις ελληνικές αρχές να λάβουν μέτρα για να προωθήσουν –για αλλοδαπούς που είναι εγκατεστημένοι επί μακρόν στη χώρα– τη δυνατότητα να συμμετέχουν στον δημόσιο βίο, για παράδειγμα **παρέχοντάς** τους το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι στην Τοπική Αυτοδιοίκηση».

Επιχείρηση νομιμοποίησης μελετά το υπ. Εσωτερικών

Δώδεκα νομοθετικά οργανωμένες προσπάθειες νομιμοποίησης μεταναστών έχει επιχειρήσει η γειτονική μας Ιταλία, ενώ τρεις αντίστοιχες προσπάθειες έχουν οργανωθεί από την Ισπανία, προκειμένου να **καταγράψουν** τον μεταναστευτικό πληθυσμό που **βρίσκεται** στις χώρες τους. Και σ' αυτές τις χώρες, όπως και στο σύνολο των χωρών που έχουν δεχθεί μεταναστευτικά ρεύματα, το 90% της αρχικής μετανάστευσης ήταν παράνομο.

Με δεδομένη την εμπειρία αυτή, αλλά κυρίως εξαιτίας του γεγονότος ότι η χώρα μας, 15 χρόνια μετά το πρώτο κύμα μεταναστών και έπειτα από δύο προσπάθειες νομιμοποίησής τους, **εξακολουθεί** να διαθέτει περίπου 400.000 παράνομους μετανάστες, όλα δείχνουν ότι οι αρμόδιοι οδηγούνται σε μια τρίτη επιχείρηση νομιμοποίησης μεταναστών στη χώρα μας.

Συνολικός επανασχεδιασμός

Η προσπάθεια αυτή θα γίνει στο πλαίσιο επανασχεδιασμού της μεταναστευτικής πολιτικής της χώρας. Σε κάθε περίπτωση όμως, όπως **διευκρύνιζαν** κύκλοι του υπουργείου Εσωτερικών, μια ακόμη προσπάθεια νομιμοποίησης θα γίνει πολύ προσεκτικά και μπορεί να έχει πολλές μορφές και κατηγορίες. Για παράδειγμα, μπορεί να νομιμοποιεί –πλήρως ελεγχόμενα– μια **κατηγορία** μεταναστών που θα έρχονται στη χώρα μας για εποχική απασχόληση **συγκεκριμένης** διάρκειας και με το τέλος της θα **επιστρέφουν** στη χώρα τους.

Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

Την επανεξέταση μιας νέας προσπάθειας νομιμοποίησης των παράνομων μεταναστών υποστηρίζει και ο πρόεδρος του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής κ. Α. Ζαβός, ωστόσο, όπως διευκρινίζει, μια τέτοια απόφαση έχει πλεονεκτήματα αλλά και μειονεκτήματα. Η μία παράμετρος, διευκρινίζει, είναι ότι όσο υπάρχουν παράνομοι μετανάστες, **βοηθούν** στη μαύρη οικονομία με σοβαρές συνέπειες σε πολλούς τομείς ανάπτυξης της χώρας. Από την άλλη, όμως, μια νέα νομιμοποίηση είναι πιθανόν να σημάνει ένα νέο κύμα οικονομικών μεταναστών.

Πάντως, υπέρ αυτής της **προοπτικής** συνηγορεί και το Συμβούλιο της Ευρώπης, σε έκθεση που έχει συντάξει για τη μετανάστευση στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού, στην τρίτη της έκθεση για τη χώρα μας, «συνιστά να διευρυνθούν οι δυνατότητες για τους αλλοδαπούς που ευρίσκονται στην Ελλάδα, να νομιμοποιήσουν την κατάστασή τους», καθώς –όπως διαπιστώνει– πολλοί αλλοδαποί «βρέθηκαν σε ασαφή, αν όχι επισφαλή θέση ως προς τη δυνατότητά τους να παραμείνουν στη χώρα».

3. Αυτή η Ρόδος...

(κείμενο του Δ. Καστριώτη στο περιοδικό Κ. Σελ. 2003)

«Ελάτε κύριε Γ.», είπε στον κατηγορούμενο ο εισαγγελέας, πιέζοντάς τον να εξεταστεί -ήδη πριν φθάσει η ώρα της δικής του απολογίας- κατ' αντιπαράσταση με τον Γ.: «Δεν θέλετε να αποδείξετε την αθωότητά σας; Ίδου η Ρόδος, ιδού και το πήδημα».

Δεν είναι lapsus linguae, όπως θα νόμιζε κανείς. Στα ποινικά δικαστήρια όλης της χώρας, ουκ ολίγοι δικαστές και εισαγγελείς σχολιάζουν ότι ο κατηγορούμενος «δεν απέδειξε», σαν να έχουν λησμονήσει αυτό με το οποίο τους βομβάρδιζαν στο Πανεπιστήμιο. Ότι, δηλαδή, ο κατηγορούμενος δεν έχει να αποδείξει τίποτε.

Αυτός τεκμαίρεται αθώος. Το βάρος της απόδειξης πέφτει στους κατηγορούμενους. Για τον εισαγγελέα και τον δικαστή είναι και το πήδημα και η Ρόδος. Όχι για τον κατηγορούμενο.

Άλλωστε, ας μη το ξεχνάμε, ειδικά στα νομικά, υποχρέωση αρνητικής απόδειξης δεν νοείται. Και στα αστικά δικαστήρια, όταν κάποιος ενάγει λέγοντας «δεν χρωστάω», καλείται ο εναγόμενος να αποδείξει το αντίθετο. Το «εξόφλησα» αποδεικνύεται. Το «δεν χρωστάω» όχι. «Να αποδείξετε την αθωότητά σας». Ο Σωκράτης μάλλον θα απαντούσε: «Εγώ νόμιζα πως εσείς έχετε κάτι να αποδείξετε, κύριε εισαγγελέα» .

4. Η Ελλάδα των μεταναστών

Πρώτη σε ποσοστό στην Ευρώπη, Μεγάλη πίεση σε κοινωνία απροετοίμαστη
Δημοσίευμα την Κυριακή, 21 Νοεμβρίου 2004 στην Καθημερινή

Ένα ορμητικό ποτάμι που φουσκώνει είναι οι μετανάστες στη χώρα μας. Μέσα σε 15 χρόνια ο αριθμός τους πενταπλασιάστηκε, ενώ στην τελευταία πενταετία ο αριθμός των παιδιών τους στα σχολεία τριπλασιάστηκε. Αριθμώντας από 900.000 έως και 1.200.000, οι μετανάστες τείνουν να ανατρέψουν τη σύνθεση των τοπικών κοινωνιών, αφού σε ορισμένες περιοχές αποτελούν ακόμη και το 25% των κατοίκων. Οι μισοί παράνομοι, οι περισσότεροι αλβανικής καταγωγής (το 55,6% του μεταναστευτικού πληθυσμού), σωρευμένοι στα αστικά κέντρα, κακοπληρωμένοι, περιθωριοποιημένοι, προκαλούν αλλεπάλληλα κύματα ξενοφοβίας και ρατσισμού στους Έλληνες. Ενώ αρκετοί μετανάστες αφομοιώνονται σταδιακά με βελτίωση των συνθηκών ζωής τους, ο νέος πολυφυλετικός πολυπολιτισμικός παράγων βρίσκει απροετοίμαστη σε διάφορα επίπεδα την ελληνική κοινωνία που δείχνει ταραγμένη μπροστά στη νέα της ταυτότητα.

Το ελληνικό κράτος, παρ' όλες τις μέχρι τώρα προσπάθειες, δεν έχει καταφέρει να ελέγξει το πρόβλημα. Έτσι, ενώ η Ελλάδα είναι η χώρα με το υψηλότερο ποσοστό μεταναστών στην Ε.Ε.:

- Κύματα μεταναστών εισέρχονται παράνομα στη χώρα
- Δεν ελέγχονται εκείνοι που εισέρχονται νομίμως αλλά παραμένουν παρανόμως.
- Επικρατεί ένα απόλυτο χάος στο σύστημα νομιμοποίησης.
- Διαπιστώνεται ένα εξαιρετικά αδύναμο σύστημα κοινωνικής ενσωμάτωσης.
- Το ελληνικό κράτος δεν έχει αποφασίσει ακόμη αν και με ποιο τρόπο θα προχωρήσει σε μια τρίτη επιχείρηση νομιμοποίησης των μεταναστών.

5. Θανατική Ποινή και ανήλικοι

Σύμφωνα με το Διεθνές Σύμφωνο για τα Αστικά και Πολιτικά Δικαιώματα η θανατική ποινή δεν μπορεί να επιβληθεί για εγκλήματα που έχουν τελεστεί από άτομα μικρότερα των 18 ετών. Με την υπογραφή της σύμβασης για τα δικαιώματα του παιδιού, πολλές χώρες, αναγκάστηκαν εκ των πραγμάτων να αναθεωρήσουν τη νομοθεσία τους προς όφελος των ανήλικων παιδιών. Όχι όμως όλες.

Σε έξι χώρες του κόσμου, στο Ιράν, στη Νιγηρία, στο Πακιστάν, στη Σ. Αραβία, στις ΗΠΑ και την Υεμένη, υπάρχουν άνθρωποι που έχουν καταδικασθεί και εκτελεστεί για εγκλήματα που διέπραξαν όταν ήταν σε ηλικία κάτω των 18 ετών. Στις Η.Π.Α., ανάμεσα στο 1964 και το 1985, δεν πραγματοποιήθηκε καμία εκτέλεση ανήλικου. Από τότε οι Η.Π.Α, πραγματοποιούν τις περισσότερες εκτελέσεις νέων (κάτω από το όριο των 18 ετών κατά την τέλεση της αξιόποινης πράξης) από όλες τις χώρες του κόσμου.

Είκοσι τέσσερις από τις 36 Πολιτείες των Η.Π.Α. που διατηρούν τη θανατική ποινή έχουν νομοθεσία που επιτρέπει την επιβολή της σε νέους κάτω των 18. Από αυτές:

Μια πολιτεία επιτρέπει τη θανατική ποινή από τα 12 χρόνια.

Μια πολιτεία επιτρέπει τη θανατική ποινή από τα 13 χρόνια.

Έξι πολιτείες επιτρέπουν τη θανατική ποινή από τα 14 χρόνια.

Τρεις πολιτείες επιτρέπουν τη θανατική ποινή από τα 15 χρόνια.

Μια πολιτεία επιτρέπει τη θανατική ποινή από τα 16 χρόνια.

Χαρακτηριστικότερη όλων των Πολιτειών είναι αυτή του Τέξας. Στις 11 Φεβρουαρίου 1992 η πολιτεία του Τέξας των Η.Π.Α. εκτέλεσε τον Johnny Garrett με θανατηφόρο ένεση. Ήταν μόλις 17 ετών όταν διέπραξε το έγκλημα που οδήγησε, 11 χρόνια αργότερα, στην εκτέλεσή του. Ένας ψυχολόγος που εξέτασε τον Johnny Garrett περιέγραψε την παιδική του ηλικία ως "μια από τις πιο απαίσιες ιστορίες κακομεταχείρισης και παραμέλησης που συνάντησα ποτέ". Οι ιατρικές αναφορές δηλώνουν ότι υπέστη βιασμό από τον πατριό του, ο οποίος μετά τον εξέδιδε. Στην ηλικία των 17 ετών, ο Johnny Garrett είχε ήδη μακρύ ιστορικό διανοητικής ασθένειας καθώς και κακομεταχείρισης κατά την παιδική ηλικία. Κατά τη διάρκεια της δίκης του δεν παρουσιάστηκε στο σώμα των ενόρκων καμία πληροφορία σχετικά με τη διανοητική του υγεία ή την κακομεταχείριση που είχε υποστεί ως παιδί. Ο Johnny Garrett καταδικάστηκε σε θάνατο για το βιασμό μιας 76χρονης μοναχής. Οι Η.Π.Α. είναι μια από τις έξι μόνο χώρες που γνωρίζουμε ότι επιβάλλουν τη θανατική ποινή σε παραβάτες που ήταν κάτω των 18 ετών κατά το χρόνο διάπραξης του εγκλήματος. Η περίπτωση του Johnny Garrett επιβεβαιώνει την άποψη της Διεθνούς Αμνηστίας ότι η θανατική ποινή εφαρμόζεται δυσανάλογα από τις Η.Π.Α. στους φτωχούς, στις μειοψηφίες, σε πνευματικά άρρωστα ή μειονεκτούντα άτομα και σ' εκείνους που δεν έχουν νομική υποστήριξη.

6. Στην παγίδα διαφημιστών από κούνια...

διασκευασμένο δημοσίευμα στην Καθημερινή, Κυριακή, 30 Μαΐου 2004

Μία γενιά άπληστων παιδιών δημιουργούν οι μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις. Αυτό επισημαίνει σε άρθρο με τίτλο «Τα έχω όλα κι **αποκτώ** περισσότερα» η γερμανική εφημερίδα Die Zeit. Σύμφωνα με πανεθνική έρευνα οι έφηβοι ηλικίας 12 ως 18 ετών γνωρίζουν ήδη 130 μάρκες ρούχων, 100 τίτλους περιοδικών, 93 είδη γλυκών και σνακς καθώς και 80 και πλέον διαφορετικά **αναψυκτικά** και χυμούς. Από πολύ νεαρή ηλικία, λοιπόν, τα παιδιά βρίσκονται στο στόχαστρο των **διαφημιστών**, γίνονται αντικείμενα στυγνής εκμετάλλευσης και συγκροτούν μία αγορά πολύτιμη για κάθε μεγάλη εταιρεία.

Οι επιχειρήσεις δαπανούν δισεκατομμύρια δολάρια για να εδραιωθούν στο υποσυνείδητο των παιδιών, μία προσπάθεια, η οποία θα μπορούσε να θεωρηθεί «αποπλάνηση ανηλίκου» ή «ασκήσεις διαμόρφωσης συλλογικού γούστου». Δεν είναι τυχαίο ότι οι περισσότερες μεγάλες εταιρείες αρνούνται να αποκαλύψουν τα ακριβή ποσά που δαπανούν για παιδικές διαφημίσεις.

Οι διαφημιστές φροντίζουν να καλύψουν όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής ζωής των νέων, από το Διαδίκτυο μέχρι τα SMS και τις **χορηγίες** στα σχολεία. Για παράδειγμα η Nike είναι ο σπόνσορας των αθλητικών ειδών, που φορούν οι εικονικοί παίκτες του μπάσκετ στο ηλεκτρονικό παιχνίδι NBA Live 2004! Οι ερευνητές υπολογίζουν πως η συγκεκριμένη διαφημιστική αγορά θα ανέλθει μέσα στην επόμενη διετία σε ένα δισεκατομμύριο δολάρια. Οι διαφημιστές ξέρουν πως η πραγματική ισχύς στο πεδίο της **κατανάλωσης** είναι οι ενήλικες, συνεπώς είναι και οι σημαντικότεροι συνεργάτες τους στη διαμόρφωση της καταναλωτικής συμπεριφοράς των παιδιών. Οι γονείς έχουν τα χρήματα. Πληρώνουν τις Barbie, τις αποκριατικές στολές Disney και το **ποδήλατο** μάρκας BMW! «Γι' αυτό τον λόγο καθορίζει την καταναλωτική συμπεριφορά των παιδιών η αντίστοιχη στάση των γονιών τους», τονίζει στην Zeit ο καθηγητής Παιδαγωγικής στο Πανεπιστήμιο του Αμβούργου, Στέφαν Αουφενάνγκερ.

Σύμφωνα με τις στατιστικές, οι ενήλικες δαπανούν περίπου το μισό τους μηνιαίο **εισόδημα** για τα παιδιά. Πολλές εταιρείες φροντίζουν να υπονοήσουν ότι οι γονείς μπορούν να κάνουν κάτι καλό και να γλυκάνουν ταυτόχρονα τα πιτσιρικά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το σλόγκαν της Ferrero ότι οι ράβδοι σοκολάτας Kinder περιέχουν επιπλέον γάλα, που είχε ως αποτέλεσμα το 58% όλων των παιδιών ηλικίας 6 ως 13 να καταναλώνουν μία ή περισσότερες ράβδους την εβδομάδα. Όλα για την υγεία. Κάνουν καλό στα κόκαλα είναι το συγκεκριμένο μήνυμα προς τους ενήλικες.

Πόσοι ακριβώς αναζητούν την αυτοπεποίθησή τους μέσα από την κατανάλωση; Όσο μεγαλώνουν τα παιδιά, τόσο οι διαφημιστικές εκστρατείες αρχίζουν να απευθύνονται άμεσα σε αυτά, εγκαταλείποντας πλέον τους γονείς. Με βάση το χαρτζιλίκι τους εκτιμάται ότι τα παιδιά, ηλικίας 6 ως 13 ετών, δαπανούν ετησίως στη Γερμανία 5,6 δισεκατομμύρια ευρώ. Περίπου το ένα τρίτο εξ αυτών αποφασίζουν μόνα τους πώς θα διαθέσουν το ποσό. Σταδιακά η κατανάλωση εξελίσσεται σε σημαντική πηγή αυτοεκτίμησης για τους εφήβους.

Το βασικό μέσο προώθησης των προϊόντων στα παιδιά παραμένει η τηλεόραση. Οι επιχειρήσεις δεν ανταγωνίζονται πλέον για τις τηλεοπτικές ζώνες, αλλά για τη θέση τους στα ίδια τα προγράμματα. Ολόκληρες σειρές κινουμένων σχεδίων δημιουργούνται για να πωληθούν τα αντίστοιχα προϊόντα. (Όσοι γονείς έχουν πέσει θύματα της διεθνούς μανίας με τη συλλογή καρτών Yu-Gi-Oh! όπως και παλαιότερα με την αντίστοιχη υστερία με τα Pokemon, γνωρίζουν καλά τον τρόπο λειτουργίας τους). Εν τέλει έχουμε φτάσει στο σημείο, για την προσωπικότητα των νέων και τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τη ζωή τους, να έχουν οι διαφημίσεις εξίσου μεγάλο ρόλο όσο και η διαπαιδαγώγηση.

7. Το «ευρωπαϊκό όνειρο»

Της Τασουλας Καραϊσκακη, Καθημερινή, 11 Σεπτεμβρίου 2005

Μέσα από το τελευταίο Ευρωβαρόμετρο που ήρθε στη δημοσιότητα πριν από λίγες ημέρες προβάλλουν, όσο ποτέ δυναμικά, οι ισχυροί φόβοι, οι βαθιές απογοητεύσεις, οι μεγάλοι ενδοιασμοί, αλλά και οι νέοι παντοδύναμοι μύθοι του Έλληνα.

Αυτό που περισσότερο φοβάται ο Έλληνας είναι η ανεργία, η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός. Τρέμει την παγκοσμιοποίηση που έχει ταυτιστεί γι' αυτόν με την «εξαγωγή» της απασχόλησης από την Ελλάδα σε χώρες με χαμηλότερο κόστος εργασίας. Πραγματικότητα μπροστά στην οποία σχεδόν φρικιά. Ο Έλληνας είναι βαθιά απαισιόδοξος τόσο για τις συνθήκες στην αγορά εργασίας (το 93% –δηλαδή σχεδόν το σύνολο– των Ελλήνων είναι δυσαρεστημένο από το κεφάλαιο «απασχόληση»), όσο και για την πορεία της ελληνικής οικονομίας και βεβαίως των δικών του οικονομικών. Είναι σφόδρα απογοητευμένος από τις κοινωνικές παροχές και εν γένει την κατάσταση της χώρας ως προς το βαθμό ευημερίας, τη μέριμνα, τις προσφερόμενες ευκαιρίες. Θεωρεί ότι η Ελλάδα, από αυτή την άποψη είναι η χειρότερη χώρα της Ε.Ε.

Αμφισβητεί έντονα τα κόμματα, την ελληνική κυβέρνηση, τη Βουλή των Ελλήνων. Το μόνο θεσμό που δείχνει να σέβεται είναι η Δικαιοσύνη. Δεν εμπιστεύεται καθόλου τα Ηνωμένα Έθνη και έχει τη χειρότερη γνώμη για τις ΗΠΑ· τη χώρα, κατά την άποψή του, με τον πλέον αρνητικό ρόλο στην αποκατάσταση της ειρήνης, την καταπολέμηση της τρομοκρατίας και της φτώχειας, την προστασία του περιβάλλοντος. Ποιον εμπιστεύεται, πού αισθάνεται ασφαλής, σε τι ελπίζει; Όλη η αισιοδοξία του Έλληνα δείχνει να περιστρέφεται γύρω από μια σταθερά που ακούει στο όνομα Ευρωπαϊκή Ένωση. Αυτήν εμπιστεύεται, στους κόλπους της νιώθει ικανοποιημένος και ασφαλής, αυτήν προσδοκά να δει κορυφαία οικονομική δύναμη του κόσμου. Όχι ότι δεν βλέπει και σκοτεινές πλευρές. Προβληματίζεται με τη νομισματική ενοποίηση και το ευρώ, μπρος στο οποίο στέκει διχασμένος. Της καταλογίζει χαμηλές επιδόσεις όσον αφορά τον πληθωρισμό, τους μετανάστες, τη φορολογία, τις συντάξεις, την ανεργία. Φοβάται τις συνέπειες της αγροτικής πολιτικής της στην ελληνική γεωργία... Αλλά νιώθει καλά εντός της. Μια διπλή αντίφαση. Αγαπά την Ελλάδα, αλλά την κακοχαρακτηρίζει. (Κάνει καλή ζωή στη χώρα του, αλλά πλέον φοβάται.) Επικρίνει την Ευρώπη, αλλά την εμπιστεύεται.

Γιατί;

Ψάχνει μήπως τον σύμμαχο που δεν είχε ποτέ; Ο Έλληνας, επί δύο χιλιετίες αντιστάθηκε μόνος. Χωρίς φυλετικές συγγένειες και αλληλεγγύη, χωρίς ιστορικούς συμμάχους. Υπερασπίστηκε την ελληνική υπόσταση, τη γλώσσα, συντήρησε την ιστορική μνήμη (δεν είναι τυχαίο ότι ο Έλληνας είναι ο πιο συνδεδεμένος με τη χώρα του Ευρωπαίος) αποκομμένος από όλους και σχεδόν πάντα αμυνόμενος. Απελευθερώθηκε. Και έγινε πάλι υποτελής. Στη Δύση. Η Ελλάδα υπέστη μια αλληλοδιαδοχή επεμβάσεων, εκβιασμών, εξευτελισμών. Για χρόνια και χρόνια άλλοι αποφάσιζαν για τη μοίρα της, άλλοι καθόριζαν το πολίτευμα, την εθνική, εξωτερική πολιτική της. Διαχρονικό στον Έλληνα το σύνδρομο της υποτελείας. Κοινή η αντίληψη ότι η εξάρτηση είναι δεδομένη. Χωρίς φωνή στην οικογένεια των εθνών, χωρίς υπόληψη και αναγνώριση αγώνων και θυσιών. Η μεταπελευθερωτική υποτελεία άνοιξε βαθύ χάσμα μεταξύ κράτους και πολιτών, διάβρωσε αρχές, συνειδήσεις. Καλλιέργησε στον Έλληνα ένα είδος μειονεξίας που οδήγησε στην ιδεολογική αλλοτρίωσή του. Μετέτρεψε την προγονική περηφάνια σε ξενολατρία, σε μια δουλοπρέπεια επιγονική. Πόσοι είναι άραγε αυτοί που πιστεύουν ότι Ελλάδα και Έλληνες δεν ταυτίζονται με μια ατέρμονη συναλλαγή, μια αέναη υπόκυψη, μια συνεχή παραχώρηση; Πόσοι είναι αυτοί που πιστεύουν στην ελληνική αξιοπρέπεια, τον ελληνικό αυτοσεβασμό, το ελληνικό μέλλον; Είθε να είναι πολλοί. Διότι, κάτω από τα επιφαινόμενα και πέρα από τις αντιφάσεις, δεν μπορεί, δεν γίνεται να μην υπάρχει κάτι θετικό, κάτι υγιές, κάτι προσεχώς οικοδομήσιμο. Είναι γνωστό. Στη σημερινή μεταποικιοκρατική εποχή οι επεμβάσεις δεν γίνονται πια με καταναγκασμό αλλά με δανεισμό και υπερχρεώσεις. Με βουβό «ρούφηγμα» στο σύστημα των ανισοτήτων. Με αφανή διείσδυση μέσα από την παιδεία, τον Τύπο, την ηλεκτρονική επικοινωνία.

Υπάρχει κάποια μορφή αντίστασης σ' αυτό;

...Μέχρι στιγμής, πάντως, ο μέσος Έλληνας δεν δείχνει να διακατέχεται από τέτοιες ανησυχίες. Νιώθει ωφελιμένος. Από την Ευρωπαϊκή Ένωση πήρε πολλά. Άκοπα και ανώδυνα. Προσβλέπει και σε άλλα. Αναμένει όλες οι φιλοδοξίες του μέσω αυτής (της μεγάλης ανερχόμενης δύναμης) να ικανοποιηθούν.

Ο νέος μύθος για την Ελλάδα λέγεται Ευρωπαϊκή Ένωση.

8. Πρόσωπα της Ριτσας Μασουρα (Καθημερινή 16/05/2004)

Πριν από ένα χρόνο, ο κόσμος άκουσε ότι σε τούτο τον πλανήτη υπάρχει μια νεαρή γυναίκα με το όνομα Τζέσικα Λιντς. Η μονάδα της ταξίδευε με στρατιωτικά τζιπ κοντά στη Νασιρίγια στο Ιράκ, όταν δέχθηκε επίθεση από Ιρακινούς. Κάποιοι συμπατριώτες της σκοτώθηκαν και η Λιντς, βαριά τραυματισμένη, μεταφέρθηκε στο νοσοκομείο της πόλης. Εκεί, σύμφωνα με τις επίσημες ανακοινώσεις των Αμερικανών, η Λιντς ανακρίθηκε δεμένη στο κρεβάτι και λίγες ημέρες αργότερα απελευθερώθηκε με παρέμβαση Αμερικανών κομάντος, οι οποίοι, παρουσία της τηλεοπτικής κάμερας, εισέβαλαν στο νοσοκομείο και άρπαξαν την τραυματία μέσα από τα χέρια γιατρών, νοσοκόμων και... φενταγίν.

Εκείνη ακριβώς τη στιγμή η Τζέσικα Λιντς έγινε το σύμβολο του σύγχρονου αμερικανικού μύθου. Στα ραδιόφωνα, στις τηλεοράσεις, στις εφημερίδες, παντού, το όνομα της νεαρής γυναίκας συνδεόταν με το μεγαλείο της αμερικανικής ψυχής, της πίστης, της αφοσίωσης, της αυτοθυσίας.

Μόνο που τα πράγματα δεν εξελίχθηκαν ακριβώς έτσι. Η Λιντς δεν τραυματίστηκε από εχθρικά πυρά, ούτε μαχαιρώθηκε από κανένα – έπεσε θύμα τροχαίου. Οι απελευθερωτές Αμερικανοί κομάντος δεν συνάντησαν αντίσταση στο νοσοκομείο. Αντιθέτως, πληροφορήθηκαν ότι οι γιατροί έκαναν τα πάντα για να βοηθήσουν την Τζέσικα.

Το αμερικανικό Πεντάγωνο την είχε χρησιμοποιήσει στην προπαγάνδα του. Παρ' ότι η αλήθεια κυκλοφόρησε γρήγορα, τα βιβλία και οι κάμερες συνέχισαν να πνίγουν με το... ενδιαφέρον τους τη νεαρή Αμερικανίδα, αναδεικνύοντάς τη σε διασημότητα –celebrity– σε τέτοιο βαθμό ώστε κάποια στιγμή, τον περασμένο Νοέμβριο, να φτάσουν στα χέρια του Λάρι Φλιντ, εκδότη του πορνοπεριοδικού Hustler, ημιπορνό φωτογραφίες της. Ο Φλιντ τις αγόρασε, αλλά ποτέ δεν τις δημοσίευσε, διότι, όπως είπε, η Λιντς είναι καλό παιδί.

Μερικά χιλιόμετρα μακριά βρίσκεται το Φορντ Ασμπι. Οι γονείς της Ιγκλαντ πιστεύουν ότι και η δική τους κόρη είναι καλό παιδί και ότι τα πράγματα δεν είναι έτσι όπως τα προβάλλουν τα ΜΜΕ. Η Λίντι εντελώς τυχαία βρέθηκε στο σημείο της φωτογράφισης των σεξουαλικών βασανιστηρίων.

Ωστόσο, παρά το βαρύ κλίμα στην πόλη, οι συμπολίτες της Ιγκλαντ της προσφέρουν το πλεονέκτημα της αμφιβολίας... τουλάχιστον μέχρις ότου αποδειχθεί τι τελικά συνέβη στη φυλακή Αμπου Γκαρίμπ. «Και στο κάτω κάτω δεν είναι η πρώτη φορά που συμβαίνουν αυτά. «Μα, δεν πήγαμε στο Ιράκ για να πιούμε τσάι», λέει μια γυναίκα. «Είμαστε εκεί γιατί κάποιοι ανατίναξαν 5.000 Αμερικανούς – ανακριβές– στους Δίδυμους Πύργους».

Προφανώς, ο αμερικανικός λαός αντιστέκεται. Δύσκολα διακρίνει την εικόνα· άλλωστε, το τοπίο είναι τόσο θολό, όσο όμως και τα μηνύματα της 11ης Σεπτεμβρίου. Η σύγκρουση, συναισθηματική και ηθική, που πιθανότατα θα εκδηλωθεί, θα 'ναι σφοδρή. Δεν είναι μικρό πράγμα να αμφισβητηθεί το κύρος, η σοβαρότητα και η μεγαλοσύνη υπερδύναμης, της γης των μεγάλων ευκαιριών του 20ού αιώνα, όπως έγραφε ο Κάφκα για την Αμερική.

Οι μυλόπετρες των Ηνωμένων Πολιτειών αλέθουν με μοναδική δεξιοτεχνία τις εξελίξεις. Αυτή είναι η δουλειά τους. Αλλά εκείνο που παίζει καθοριστικό ρόλο σ' αυτές, δεν είναι οι κραυγαλέα αποτρόπαιες πράξεις των ταγών, αλλά η κραυγαλέα σιωπή των πολιτών. Μένει να δούμε κατά πόσον οι έπαινοι ή οι τιμωρίες στο πρόσωπο των δύο γυναικών θα λειτουργήσουν ως σημείο αφύπνισης της αμερικανικής κοινωνίας.

9. Η δημαγωγία της αφασίας

Διασκευασμένο κείμενο του Γιώργου Κουμάντου, Καθημερινή, Κυριακή, 16 Δεκεμβρίου 2001.

Ο πολιτικός λόγος είναι, από τη φύση του, καταδικασμένος να είναι πάντα «αμφίσημος», με διπλό νόημα, γιατί έχει να επιτελέσει διπλή λειτουργία. Από τη μια μεριά, οφείλει να εκφράζει την πολιτική ταυτότητα του ομιλητή, τις προθέσεις του, τα σχέδιά του, την τοποθέτησή του στο πολιτικό φάσμα – κοντολογίς το πρόγραμμά του. Από την άλλη μεριά, ο πολιτικός λόγος οφείλει να προσελκύσει τους αποδέκτες του, τον «λαό», επιδιώκοντας να τους κάνει οπαδούς και ψηφοφόρους. Προπάντων οφείλει να προσελκύσει εκείνους που δεν είναι από τα πριν έτοιμοι να συμφωνήσουν μαζί του, τους ταλαντευόμενους, τους αναποφάσιστους, εκείνη την πολύτιμη ομάδα των πολιτών που χωρίς φανατισμό είναι πρόθυμοι να μετακινηθούν και να χαρίσουν την ποθητή πλειοψηφία.

Η διπλή λειτουργία του πολιτικού λόγου προκαλεί μιαν αναπόφευκτη ταλάντευση ανάμεσα στην αλήθεια και την προπαγάνδα. Η αποκλειστική προσήλωση στη αλήθεια κινδυνεύει να στερήσει τον πολιτικό λόγο από την αναγκαία αποτελεσματικότητα. Απείρως συνηθέστερο είναι το αντίθετο φαινόμενο, της προσήλωσης στην προπαγανδιστική αποτελεσματικότητα – ο λόγος δεν εξαγγέλλει τις αντιλήψεις του ομιλητή, αλλά απλώς καθρεφτίζει τις επιθυμίες του ακροατή. Κάπως έτσι θα μπορούσε να είναι ο ορισμός της δημαγωγίας.

Η δημαγωγία έχει ένα εγγενές μειονέκτημα: ότι οι ακροατές δεν έχουν όλοι τις ίδιες επιθυμίες. Βάλτε και τα μέσα επικοινωνίας που προσφέρουν πανελλαδική διάδοση του λόγου αποκλείοντας την παραλλαγμένη προσαρμογή του στη σύνθεση του κάθε ακροατηρίου (για παράδειγμα, άλλα λόγια στις ορεινές περιοχές, άλλα στις πεδινές) – το πλαίσιο της δημαγωγίας στενεύει. Σίγουρος δρόμος απομένει μονάχα ένας: ο λόγος να είναι βουβός, να μη λέει τίποτε περισσότερο εκτός από πλαδαρές κοινοτοπίες, ικανές να προσαρμοσθούν στην κάθε επιθυμία.

Υπάρχουν πλούσιοι κατάλογοι έτοιμων φράσεων που συγκαλύπτουν την ουσιαστική αφασία. Όταν συγκρούονται δύο ομάδες συμφερόντων μπορείς πάντα να πεις ότι είσαι υπέρ της δικαιότερης λύσης. Μπορείς πάντα να πεις ότι υποστηρίζεις τη λύση που είναι προς το συμφέρον της πατρίδας ή του έθνους ή των εργαζομένων ή της νέας γενιάς – έστω και αν το ζητούμενο είναι ποιες ενέργειες υπηρετούν το συμφέρον αυτό. Η νεότερη πολιτική φρασεολογία προσφέρει και άλλες διεξόδους κοινοτοπίας: αντί να πάρεις θέσεις για την ουσία κάποιου προβλήματος, μπορείς πάντα να καταφύγεις σε αυτονόητες προτάσεις διαδικασίας, να είσαι υπέρ του διαλόγου, της συναίνεσης, μιας καλύτερης μελέτης του θέματος.

Χρήσιμο είναι να συνοδεύεται αυτή η κοινότοπη φλυαρία από το ανάλογο ύφος. Ένα διστακτικό χαμόγελο, που κανονικά δεν φανερώνει παρά αμηχανία και άγνοια, εύκολα μπορεί να ερμηνευθεί στις κατάλληλες συνθήκες, ως υπαινιγμός στα όσα ξέρεις και δεν θέλεις να φανερώσεις. Είναι χαρακτηριστική η προσοχή με την οποία αποφεύγεται κάθε πρόταση συγκεκριμένης λύσης στα καυτά θέματα του παρόντος. Οι άφωνοι δημαγωγοί της πολυσυλλεκτικότητας δεν θα αναπτύξουν ποτέ τι σχεδιάζουν αυτοί ή το κόμμα τους – για τη δημιουργία θέσεων εργασίας ή για την αντιμετώπιση του ελλείμματος στα ασφαλιστικά ταμεία ή για τον τρόπο εισαγωγής στα πανεπιστήμια ή για το όνομα της Μακεδονίας ή για τις αμυντικές δαπάνες και τις καταλληλότερες προμήθειες πολεμικού υλικού. Σε αυτά ο λόγος περιορίζεται ή σε κριτική του παρελθόντος (από την οποία δεν συνάγεται ποια θα ήταν η σωστή ενέργεια) ή σε αοριστολογία για το μέλλον. Αναρωτιέται κανείς τι θα έκαναν αν αντίκριζαν έναν αντίλογο απλώς με μορφή συγκεκριμένου ερωτηματολογίου. Αλλά η σκηνοθετική οργάνωση των εμφανίσεών τους πάντα αποκλείει ένα τέτοιο ενδεχόμενο.

Κωδικοποιημένα μηνύματα

Οι έμπειροι αναλυτές του πολιτικού λόγου της προγραμματισμένης αοριστίας συχνά ανακαλύπτουν μέσα στα κείμενα αυτά κάποιες φράσεις με ιδιαίτερη σημασία για την πορεία που πρόκειται να τηρηθεί στο μέλλον. Αλλά οι φράσεις αυτές ποτέ δεν είναι γενικής λήψης. Είναι κωδικοποιημένα μηνύματα που απευθύνονται σε συγκεκριμένες ομάδες κομματικών στελεχών και αφορούν επίμαχους κομματικούς προσανατολισμούς. Έτσι, καθησυχάζουν ή κερδίζονται οι παλαιοί ή οι

νεολαίοι, οι συντηρητικοί ή οι ανανεωτικοί, εκείνοι που από κάπου παραλείφθηκαν ή πρόκειται να παραλειφθούν. Βέβαια και εδώ χρειάζεται προσοχή, ώστε κάποιιοί άλλοι να μη γίνουν παραπονούμενοι: ακριβής ποσόστωση κρυπτογράφησης και αοριστολογίας.

Συχνά, στη ρητορική αοριστία παρεμβάλλονται κάποιες λέξεις ή κάποιες φράσεις, πέρα από τα κωδικοποιημένα μηνύματα προς τα στελέχη, που έχουν ως στόχο την υποδήλωση της ταυτότητας των κομμάτων – αλλιώς θα κινδύνευε ο απληροφόρητος ακροατής να μην ξεχωρίζει σε ποιανού κόμματος τη συγκέντρωση βρίσκεται. Παλαιότερα, η ταυτότητα των κομμάτων ήταν εύκολο να διαπιστωθεί από τα χρώματα που επικρατούσαν ή από την εικόνα του αρχηγού. Από τότε όμως που οι αρχηγοί έπαψαν να έχουν σπουδαία φωτογένεια και τα χρώματα των κομμάτων ανακατώθηκαν για χάρη της πολυσυλλεκτικότητας, χρειάζονται μερικές λέξεις – κλειδιά για τη στοιχειώδη συνεννόηση. Αν και αυτά ακόμα μπερδεύονται από τότε που οι «προοδευτικοί» ανακάλυψαν τα πλεονεκτήματα της οικονομίας της αγοράς και οι «συντηρητικοί» ανακάλυψαν τη λαϊκή απήχηση κάποιων «κοινωνικών προσώπων».

Τελευταίο καταφύγιο είναι το σύνθημα, μια λέξη ή μερικές λέξεις που καθρεφτίζουν κάποιο διάχυτο λαϊκό αίτημα χωρίς να λένε τίποτε συγκεκριμένο. Παλαιότερα η λέξη «έθνος» και τα παράγωγά της εξασφάλιζαν την πελατεία της μιας παράταξης, η λέξη «δημοκρατία» και τα παράγωγά της την πελατεία της άλλης. Η λέξη «αλλαγή» έδωσε πρόσκαιρες επιτυχίες στον Πλαστήρα και πολύ μονιμότερες στον Παπανδρέου. Παλαιά κόμματα, προκειμένου να ανανεώσουν τη φυσιογνωμία τους, και καινούργια, προκειμένου να μπουν στην αγορά, καταφεύγουν σε διαφημιστές ψάχνοντας για κάποια μαγική λέξη.

Η ανάδυση του συγκεκριμένου

Βέβαια, κανένας πολιτικός λόγος δεν δεσμεύει πειστικά την πολιτική πράξη που ίσως επακολουθήσει. Αλλά η αποστασιοποιημένη ουδετερότητα της κοινοτοπίας σε αφήνει ακόμα πιο ελεύθερο να πράξει, ό,τι θέλεις, όταν κάποτε η μέθοδος καρποφορήσει και κληθείς να μετατρέψεις τους λόγους και το ύφος σε έργα. Αλλά είναι απίθανο να χρησιμοποιηθεί πραγματικά αυτή η ελευθερία. Γιατί το πιθανότερο είναι ότι οι δημαγωγικές πράξεις θα ακολουθήσουν τους δημαγωγικούς λόγους – άλλωστε μια εκλογική επιτυχία δημιουργεί ως πρώτο στόχο την ανάγκη της επανάληψής της. Έτσι, η λαϊκή ευφορία συντηρείται: παροχές που υπονομεύουν το μέλλον της οικονομίας, διευκολύνσεις που υπονομεύουν το μέλλον της παιδείας, ανοχές και επιείκειες που υπονομεύουν το μέλλον του κράτους – η δημαγωγία εκδηλώνεται πια με βραχυπρόθεσμες ικανοποιήσεις. Το ξάφνιασμα των λογαριασμών που θα πρέπει να πληρωθούν έρχεται μετά, όταν οι πρωτεργάτες της δημαγωγίας έχουν αποχωρήσει από τη σκηνή (ή από τη ζωή).

Αλλά τα κόμματα, στις μεθόδους προβολής τους, καθρεφτίζουν την πελατεία, παρούσα ή ελπίζόμενη. Και αν είναι κάτι ελπιδοφόρο, είναι ότι η πελατεία αρχίζει να μην πορεύεται κατά τη μουσική που θέλουν να της επιβάλουν τα κόμματα ή, έστω, πολλά κόμματα. Ο προεκλογικός λόγος, όταν οι συνθήκες το επιτρέπουν, ολοένα και περισσότερο αρχίζει να αντιμετωπίζει κρίσιμες ερωτήσεις, όπως «δηλαδή πώς θα γίνει αυτό;» ή «με τι χρήματα θα κάνετε το άλλο». Αν αυτό γενικευθεί, θα ξεχωρίσουν οι πολιτικοί που έχουν κάτι να πουν από τους ιππότες της αφασίας.

10. Αντίγραφο ανθρώπων;

Διασκευασμένο κείμενο του Γεώργιου Κουμάντου. Καθημερινή, Κυριακή, 30 Μαΐου 2004

Φαντάσματα συντηρούν οι προοπτικές μαζικής αναπαραγωγής ανθρώπων σε πολλαπλά αντίγραφα με τη μέθοδο που έχει γίνει γνωστή ως κλωνοποίηση. Για μερικούς ίσως είναι όνειρο που θα τους επέτρεπε να κατανικήσουν τον θάνατο επιζώντας σε κάποιο ομοίωμά τους. Για τους περισσότερους είναι εφιάλης το ενδεχόμενο παραγωγής ανθρώπων που θα ανταποκρίνονται, κατά παραγγελία, στις ίδιες προδιαγραφές – στρατός ομοίων ανθρώπων που θα κατέστρεφαν ένα βασικό γνώρισμα της ανθρώπινης φύσης, την ποικιλία, την ανεπανάληπτη υπόσταση του κάθε ανθρώπου. Και για όλους, αυτή η δυνατότητα κατασκευής ανθρώπων είναι πηγή ηθικών προβληματισμών.

Οι προβληματισμοί, σε πολλές περιπτώσεις, σχετίζονται και με τις πολλές συγχύσεις που έχουν δημιουργηθεί γύρω από το θέμα αυτό, ακόμα και αναφορικά με τη χρησιμοποιούμενη ορολογία. Κατά βάση, κλωνοποίηση είναι η αντικατάσταση του πυρήνα ενός ωαρίου με πυρήνα που έχει ληφθεί από κύτταρο άλλου ανθρώπου – έτσι μεταφέρονται στο ωάριο τα γενετικά γνωρίσματα του άλλου αυτού ανθρώπου. Αν το ωάριο όπου έχει μεταφερθεί ο ξένος πυρήνας χρησιμοποιείται για την αναπαραγωγή ανθρώπων, γίνεται λόγος για αναπαραγωγική κλωνοποίηση. Αν όμως το ωάριο με τον ξένο πυρήνα χρησιμοποιηθεί για την παραγωγή μόνο ιστών και (στο μέλλον) οργάνων για μεταμόσχευση, πρόκειται για τη λεγόμενη θεραπευτική κλωνοποίηση.

Εκείνο που τρέφει τη λαϊκή φαντασία είναι η αναπαραγωγική κλωνοποίηση. Ας ξεκαθαρισθεί, ευθύς εξ αρχής, ότι αυτή η κλωνοποίηση δεν έχει ποτέ πραγματοποιηθεί έως τώρα στον άνθρωπο και όλα τα κατά καιρούς αναγγελλόμενα είναι σκέτα παραμύθια. Είναι όμως αλήθεια ότι η μέθοδος για την πραγματοποίησή της έχει εφευρεθεί και ότι στα ζώα που έχει εφαρμοσθεί είναι εξαιρετικά δύσκολη, εξαιρετικά δαπανηρή και με ελάχιστο ποσοστό επιτυχίας. Μπορεί να προβλεφθεί ότι κάποτε η μέθοδος θα βελτιωθεί – σε ένα μέλλον αβέβαιο, αποφασιστικά εξαρτώμενο από τις πιστώσεις που θα διατεθούν για τις σχετικές έρευνες – αλλά και πάλι ο κίνδυνος να διαδοθεί η εφαρμογή της είναι καθαρά θεωρητικός.

Πολλοί διαγράφονται οι κίνδυνοι από τις βιολογικές διαταραχές που μπορεί να προκαλεί η χρήση της μεθόδου για αναπαραγωγικούς σκοπούς. Φαίνεται ότι σε θηλαστικά ζώα όπου η αναπαραγωγική κλωνοποίηση έχει πραγματοποιηθεί, έχει προκαλέσει συμπτώματα κακής υγείας και στο κλωνοποιημένο προϊόν και στη μητέρα που το κυοφόρησε. Η αλήθεια είναι ότι δεν ξέρουμε τι επιπτώσεις έχει ή θα μπορούσε να έχει η γενετική παρέμβαση της κλωνοποίησης. Και η στοιχειώδης σωφροσύνη επιβάλλει να μη βαδίζουμε, προκειμένου για τη ζωή και την υγεία ανθρώπων, σε δρόμους άγνωστους. Πολύ περισσότερο όταν οι κίνδυνοι ή, έστω, οι αβεβαιότητες δεν αντισταθμίζονται από κάποια προφανή ωφέλεια.

Έτσι πιστεύουμε – και πιστεύει και η ελληνική Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής – ότι είναι απόλυτα δικαιολογημένη η ανεξάντητη απαγόρευση κάθε αναπαραγωγικής κλωνοποίησης, όπως έχει καθιερωθεί από τα περισσότερα κράτη, λιγότερο ή περισσότερο ρητά. Αν σε κάποιο μέλλον, για την ώρα μη ορατό, αλλάξουν τα δεδομένα του προβλήματος, αν οι κίνδυνοι εκλείψουν και αν – το πιο απίθανο – αποδειχθεί ότι η εφαρμογή της μεθόδου μπορεί σε κάτι να χρησιμεύει, τίποτα δεν εμποδίζει την αναθεώρηση της απαγόρευσης.

Τελειώς διαφορετικό είναι το θέμα της λεγόμενης θεραπευτικής κλωνοποίησης. Εδώ δεν υπάρχουν ούτε οι ψυχολογικοί ούτε οι βιολογικοί φόβοι. Εδώ πρόκειται απλώς για τη χρησιμοποίηση της μεθόδου «γονιμοποιημένων» ωαρίων (βλαστοκυττάρων) προς τον σκοπό της παραγωγής ιστών και οργάνων.

Η αξιοποίηση των βλαστοκυττάρων βρίσκεται ακόμα σε πειραματικό στάδιο, αλλά φαίνεται σίγουρο πως θα καταλήξει σε θετικά αποτελέσματα και θα αποτελέσει μεγάλο βήμα στην αντιμετώπιση σοβαρών ασθενειών. Αρκεί μόνο να σκεφθούμε τι θα σήμαινε αυτή η δυνατότητα κατά βούληση παραγωγής μοσχευμάτων για τους χιλιάδες των ανθρώπων που εναγώνια περιμένουν την επιβίωσή τους από την τυχαία ανεύρεση ιστοσυμβατού μοσχεύματος (για τα νεφρά τους, για την καρδιά τους, για το συκώτι τους) από κάποιον νεκρό που θα είχε δηλώσει ότι δέχεται να προσφέρει τα όργανά του για μεταμόσχευση (ή που οι συγγενείς του θα θελήσουν να αναπληρώσουν αυτήν τη δήλωσή του).

Κατά αυτής της αξιοποίησης των «γονιμοποιημένων» ωαρίων, τώρα για τα αναγκαία πειράματα, προσεχώς για την παραγωγή μοσχευμάτων, δεν υπάρχουν ιατρικές αντιρρήσεις. Η αντίρρηση είναι υποθετική και μεταφυσική: αυτό το γονιμοποιημένο ωάριο θα μπορούσε να εξελιχθεί σε πλήρη άνθρωπο, άρα είναι «δυνάμει» άνθρωπος, επομένως «εικόνα και ομοίωμα» του Θεού – κανείς δεν έχει το ηθικό δικαίωμα να το καταστρέψει ή να το χρησιμοποιήσει ως μέσον για κάποιο σκοπό. Αλλά είναι πολλά τα λογικά άλματα μιας τέτοιας αντίρρησης.

11. Πειραματόνθρωποι

Μαρτυρίες από την Ελλάδα αλλά και μια μεγάλη έρευνα που διεξάγεται στην Ε. Ε. αποκαλύπτουν ότι πειράματα σε ανθρώπους γίνονται παντού - και στη χώρα μας. Έναντι πενιχρής χρηματικής αμοιβής ή με την προσδοκία ότι θα βελτιωθεί η υγεία τους, άνθρωποι που ανήκουν στο λεγόμενο περιθώριο προσφέρουν το σώμα τους. Πάντοτε στο όνομα της προόδου της επιστήμης...

της ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΛΙΝΑΡΑΟΥ (άρθρο στο περιοδικό Ε)

Εθελοντές, επιστημονικά «θηράματα» ή η κινητήρια δύναμη της ιατρικής έρευνας; Πάντως όχι ακτιβιστές που θυσιάζονται προς όφελος της επιστήμης. Δεν δίνονται έτσι, όλοι κάτι περιμένουν: Οι πάσχοντες, τη θεραπεία. Οι θανατοποινίτες να γλιτώσουν την αγχόνη, αξιοποιώντας την «παράταση» που μπορεί να τους δώσει ο καρκίνος ή το AIDS! Οι άποροι ή οι μετανάστες, χρήματα...

Μέχρι τώρα ξέραμε για πειράματα σε ζώα. Πλέον, ο όρος «πειραματόνθρωπος» καθιερώθηκε και με τη βούλα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι ο άνθρωπος που προσφέρει τον οργανισμό του στην υπηρεσία της ιατρικής, με την πενιχρή υπόσχεση χρηματικής αμοιβής και την ακόμη πενιχρότερη ότι θα βελτιωθεί η υγεία του. Συχνά, η χειροτέρευση του έρχεται με ρυθμούς καλπασμού. Κάποιοι λένε ότι ο κύριος σκοπός της επιστήμης είναι η πρόοδος της ανθρώπινης γνώσης - με οποιοδήποτε κόστος. Και κάποιοι άλλοι μιλούν για εγκλήματα, για ανθρώπους «ζόμπι» και εμπορευματοποίηση του ανθρώπινου πόνου. Είναι οι ίδιοι που θέτουν το θέμα στη βάση οικονομικών συμφερόντων κι ενός ανηλεούς ανταγωνισμού μεταξύ μεγάλων φαρμακοβιομηχανιών ανά τον κόσμο.

Από την επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο Στρασβούργο έχει ξεκινήσει, σύμφωνα με πληροφορίες, μια μεγάλη έρευνα γύρω από το θέμα, η οποία και αναμένεται να ολοκληρωθεί τον ερχόμενο Σεπτέμβριο. Μια καλή ευκαιρία να δημοσιοποιηθούν επίσημα στοιχεία για τους «πειραματόνθρωπους», που βρίσκονται στα συρτάρια της Ε. Ε. «Οι πόρτες είναι κλειστές και τα στόματα δύσκολα ανοίγουν. Ή βρισκόμαστε προ συγκλονιστικών αποκαλύψεων για ανθρώπους-ζόμπι ή το θέμα - δημόσια τουλάχιστον- θα μείνει ως έχει», μας λέει χαρακτηριστικά ένας εκ των Ελλήνων ευρωβουλευτών που δραστηριοποιείται κυρίως σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο Ευρωκοινοβούλιο (και που για ευνόητους λόγους κρατά την ανωνυμία του).

Βεβαίως, οι πλέον γνωστοί πειραματόνθρωποι υπήρξαν, κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι εβραίοι, οι μαύροι, οι ισπανόφωνοι, οι ομοφυλόφιλοι, οι αθίγγανοι και οι ρώσοι αιχμάλωτοι, που γλίτωσαν από τους θαλάμους αερίων των ναζιστών, αλλά όχι και από τον δόκτορα Μένγκελε, τον «Άγγελο του θανάτου».

Το όνομά της είναι Μπέρι Ναχμία. Για τον Μένγκελε όμως ήταν η «Γκορίλα». Ψηλή, με δυνατή κράση και νέα. Η «Γκορίλα» είχε παλέψει επάξια με δυο άγρια σκυλιά που έβαλαν να την κατασπαράξουν. Πρώτης τάξεως πειραματόζωο για τον Μένγκελε. Το ενδιαφέρον του είχε επικεντρωθεί στα όμορφα χέρια της. «Ήθελε να μου τα κόψει για να τα κάνει μούμια», θυμάται σήμερα η πρόεδρος των Ομήρων Ισραηλιτών Ελλάδος. Η ίδια γλίτωσε στο παρά πέντε, όχι όμως και οι υπόλοιποι του Άουσβιτς. «Μία επιλογή είχαμε. Να πεθάνουμε από τα ηλεκτροφόρα σύρματα ή από τον Μένγκελε. Στις ωοθήκες των κοριτσιών έβαζαν σπέρμα πιθήκου για να δουν τι θα βγει. Στους άντρες αφαιρούσαν τους όρχεις», θυμάται.

Η μοναδική επιζήσασα από τα πειράματα του Μένγκελε που βρίσκεται στην Ελλάδα είναι μια 70χρονη γυναίκα που ζει πλέον στο Εβραϊκό Γηροκομείο Θεσσαλονίκης. «Της έχουν κατασπαράξει την

κοιλιά», μας είπαν γι' αυτήν άνθρωποι που την έχουν γνωρίσει. Τι ακριβώς της έχουν κάνει ίσως και να μην το μάθουμε ποτέ. Από τότε που γύρισε από το Άουσβιτς δεν έχει μιλήσει σε κανέναν γι' αυτό.

Τη δεκαετία του '80 η κοινή γνώμη της Γερμανίας συγκλονίζεται από το βιβλίο του γνωστού γερμανού δημοσιογράφου Γκίντερ Βάλραφ με τίτλο «Το πρόσωπο του Τούρκου». Ήταν η πρώτη δημόσια και τεκμηριωμένη με στοιχεία αναφορά για την «επαγγελματική» δραστηριότητα των περισσότερων μεταναστών εκείνης της περιόδου.

Ο Βάλραφ, για να διαπιστώσει ίδιος όμοια πώς λειτουργεί το σύστημα, μεταμφιέστηκε σε τούρκο μετανάστη. Παρουσιάστηκε για πειραματόανθρωπος στα εργαστήρια της LAB της New Ulm, όπου ήδη υπήρχαν 2.800 «συνεργάτες» απ' όλες τις φυλές. Υπέγραψε μια δήλωση και του χορήγησαν συνδυασμό βαρβιτουρικών και φενιτοΐνης. Μόλις πήρε τα χάπια, παρουσίασε διαταραχές της όρασης, ημικρανία και αιμορραγία από τα ούλα. Εγκατέλειψε. Όχι όμως και οι υπόλοιποι, γιατί έπρεπε να επιστρέψουν την προκαταβολή. Ξαναδοκίμασε σε άλλη εταιρεία. Ο μισθός ήταν 2.500 μάρκα για 15 ημέρες για να δοκιμάσει ένα διουρητικό, το Maspeiron. Όμως, το συμβόλαιο ανέφερε ότι σε περίπτωση ανάκλησης της συνεργασίας, η εταιρεία δικαιούνταν να ζητήσει αποζημίωση. Με όλα τα στοιχεία στα χέρια του, προέβη στις αποκαλύψεις μέσω του βιβλίου του.

Την ίδια δεκαετία, λίγα χρόνια μετά το Πρόσωπο του Τούρκου, ξεσπά σκάνδαλο στο αμερικανικό Εθνικό Ινστιτούτο για τον Καρκίνο. Η διοίκηση παραδέχεται ότι χορηγούσε πειραματικά αντικαρκινικά φάρμακα σε ασθενείς, ακόμα και σε παιδιά, χωρίς προηγουμένως να ενημερωθούν οι ίδιοι ή οι συγγενείς τους. Πολλά από αυτά προκάλεσαν πιο οδυνηρούς θανάτους απ' ότι θα είχε προκαλέσει η αρρώστια.

Την ίδια εποχή, στην Ιταλία προσλαμβάνονταν από φαρμακοβιομηχανίες πειραματόανθρωποι με ημερομίσθιο περίπου 50.000 λιρέτες. «Συνήθως οι μεγάλες φαρμακοβιομηχανίες αναλαμβάνουν να κάνουν τα συγκεκριμένα πειράματα σε χώρες της Αφρικής και της Λ. Αμερικής. Εκεί τα μέτρα που εμποδίζουν τον άνθρωπο να γίνεται πειραματόζωο είναι σαφώς ελαστικότερα.

Μην πάμε όμως τόσο πίσω. Μόλις λίγους μήνες πριν οι βρετανικές εφημερίδες αποκάλυπταν ότι οι αγγλικές φαρμακοβιομηχανίες χρησιμοποιούν έναντι αμοιβής περίπου 8.000 πειραματόανθρώπους για δοκιμή νέων φαρμάκων.

Πριν από μερικά χρόνια, ένας έλληνας νευροχειρουργός έκανε μετωπιαίες λοβεκτομές σε ορισμένους ασθενείς του, με σκοπό την αλλαγή της συμπεριφοράς τους. Οι άνθρωποι αυτοί, που αντιμετώπιζαν σοβαρές εγκεφαλικές βλάβες, γίνονταν κυριολεκτικά πειραματόζωα του γιατρού με την έγγραφη συναίνεση των συγγενών τους, οι οποίοι πίστευαν ότι έτσι θα καλυτερέψουν τα πράγματα. Όμως, το πείραμα απέτυχε. Ακολούθησαν μηνύσεις που κάθισαν το γιατρό στο εδώλιο του κατηγορουμένου. Ο άσος στο μανίκι του κατηγορούμενου ήταν η γραπτή συναίνεση των συγγενών για τα συγκεκριμένα πειράματα. Οι επεμβάσεις γίνονταν σε ιδιωτική κλινική που διατηρούσε ο ίδιος σε προάστιο των Αθηνών, λίγα μόλις λεπτά μακριά από την πλατεία Κουμουνδούρου. Η κλινική αυτή λειτουργεί πλέον ως διαγνωστικό κέντρο. Όταν όμως επικοινωνήσαμε με τον γιατρό αυτόν, αρνήθηκε να μας μιλήσει για το θέμα.

Πειράματα σε ανθρώπους γίνονται στην Αμερική, την Ευρώπη, τις χώρες του Τρίτου Κόσμου - και στην Ελλάδα... Οι έλληνες γιατροί δεν μιλούν εύκολα για το θέμα. Κι όταν το κάνουν, αποφεύγουν να χρησιμοποιήσουν όρους όπως «νόμιμο» ή «παράνομο». Προτιμούν το «ηθικό» και το «ανήθικο». «Ηθικά» γι' αυτούς είναι τα κοκτέιλ φαρμάκων που δέχονται να δοκιμάσουν οι φορείς του AIDS. Βέβαια, τα όρια είναι δυσδιάκριτα

12. Απειλούμε τον άνθρωπο με εξαφάνιση...

Κατά της ανεξέλεγκτης χρήσης χημικών ουσιών τάχθηκαν επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων
Του Γιάννη Ελαφρού (καθημερινή 16/05/2004)

«Εμείς, επιστήμονες, ιατροί, νομομαθείς, ουμανιστές και πολίτες, αναγνωρίζοντας την κρισιμότητα της σημερινής κατάστασης, διακηρύσσουμε ότι: 1) Η ανάπτυξη πολλών σύγχρονων ασθενειών είναι αποτέλεσμα της επιδείνωσης του περιβάλλοντος. 2) Η χημική ρύπανση αποτελεί σοβαρή απειλή για την επιβίωση των παιδιών και του ανθρώπου. 3) Το ανθρώπινο γένος συνολικά αντιμετωπίζει σημαντικό κίνδυνο. Γι' αυτό καλούμε κατ' αρχήν σε απαγόρευση όλων των προϊόντων που σίγουρα ή πιθανότατα προκαλούν καρκίνο, μεταλλάξεις και τοξικές επιδράσεις στον ανθρώπινο οργανισμό».

Το δραματικό αυτό κείμενο αποτελεί απόσπασμα της Διακήρυξης του Παρισιού, στην οποία κατέληξαν την Παρασκευή 7 Μαΐου 2004 εκατοντάδες επιστήμονες και ακτιβιστές, οι οποίοι έχουν θέσει στόχο τη συλλογή 1.000.000 υπογραφών. Στη διακήρυξη γίνεται έκκληση σε όλες τις κυβερνήσεις για αυστηρότατα μέτρα ενάντια στη χημική ρύπανση, για υιοθέτηση της Αρχής της Προφύλαξης και εφαρμογή του Πρωτοκόλλου του Κιότο. Στο ίδιο κείμενο καταγράφεται μια σειρά ανησυχητικών διαπιστώσεων: μεγάλη αύξηση των καρκινοπαθειών από το 1950 ειδικά στις βιομηχανικές χώρες, προβλήματα γονιμότητας ειδικά στους άνδρες, με το 15% των ζευγαριών στην Ευρώπη να είναι στείρα, σοβαρότατος κίνδυνος για τα παιδιά. Ουσίες όπως πολυαρωματικοί υδρογονάνθρακες, διοξίνες και PCBs, άσβεστος, υδράργυρος, μόλυβδος, κάδμιο, φυτοφάρμακα, πρόσθετα στα τρόφιμα ενοχοποιούνται. Όπως σημειώνουν, πολλές από αυτές τις χημικές ουσίες προκαλούν ορμονικές διαταραχές, καρκινογένεσεις και άλλες ανωμαλίες.

Με τη σύνοδο του Παρισιού, στην οποία παρευρίσκονταν μερικοί από τους πιο πρωτοπόρους ερευνητές σε παγκόσμιο επίπεδο, συνδέθηκε το συνέδριο της Κω, μέσω τηλεδιάσκεψης! Ήταν εντυπωσιακή αυτή η απευθείας επικοινωνία από την ακριτική Κω με το κέντρο της Ευρώπης, όπου γινόταν μια έντονη συζήτηση για τη στάση της επιστημονικής κοινότητας απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις.

Μία από τις πιο συγκλονιστικές στιγμές της τηλεδιάσκεψης ήταν όταν πήρε το λόγο ο γνωστός Αμερικανός γιατρός και πρωτοπόρος στο μέτωπο κατά του καρκίνου, Σαμ Επσταϊν, ο οποίος, απαντώντας σε ορισμένες αιτιάσεις ότι η διακήρυξη είναι πολύ απόλυτη, τόνισε: «Έχουμε αρκετή ενημέρωση πια. Ξέρουμε ότι οι ορμόνες είναι επικίνδυνες. Δεν θέλουμε άλλα δέκα χρόνια ερευνών. Τώρα είναι η ώρα της πολιτικής και της δράσης. Μιλάμε για τα πιο θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου». Και με έκπληξη είδαμε μια αίθουσα γεμάτη από πρωτοπόρους επιστήμονες στο Παρίσι να πνίγει στο χειροκρότημα τις τελευταίες φράσεις του Επσταϊν που υψώθηκαν σαν πολεμική κραυγή: «Οχι άλλη επιστήμη. Πολιτική! Πρέπει να δράσουμε!».

Η κραυγή αυτή αγωνίας αποτυπώνει τις βαθύτατες ανησυχίες μεγάλου μέρους της επιστημονικής κοινότητας, ειδικά εκείνων που δεν έχουν ξεπέσει στην εξυπηρέτηση των μεγάλων συμφερόντων ή της ατομικής κερδοσκοπίας, μπροστά στην αποχαλίνωση των θανατηφόρων ασθενειών και στην υποδούλωση των κρατών στις χημικές και βιοτεχνολογικές βιομηχανίες. Σε αυτές τις συνθήκες, η «περισσότερη έρευνα» από κοινωνική και επιστημονική ανάγκη μετατρέπεται σε άλλοθι διαρκούς ρύπανσης και σε επιβραδυντικό φιτίλι, όπου απλά ετοιμάζει την έκρηξη της χημικής βόμβας.

13. Πυρηνική ενέργεια

Η πυρηνική βιομηχανία είναι παρα- προϊόν της κατασκευής της ατομικής βόμβας. Το 1938 η πειραματική έρευνα των O. Hahn και F. Strassman στο Βερολίνο έδειξε ότι ένας πυρήνας ουρανίου μπορούσε να διασπαστεί, αν βομβαρδιζόταν με ένα νετρόνιο (που είχε ανακαλυφθεί το 1932). Τον Οκτώβριο του 1939 ο Ούγγρος φυσικός L. Szilard συνέταξε μια επιστολή προς τον πρόεδρο των Η.Π.Α. F.D. Roosevelt, την οποία υπέγραψε και ο Albert Einstein. Σ' αυτή την επιστολή ανέφερε ότι η ανάπτυξη της πυρηνικής φυσικής έδινε τη δυνατότητα κατασκευής ενός νέου είδους βόμβας με τεράστια ισχύ και ότι οι Γερμανοί είχαν τις επιστημονικές γνώσεις για την κατασκευή της. Καθώς υπήρχε ένας διάχυτος φόβος ότι η Γερμανία θα αποκτούσε πρώτη ένα τέτοιο όπλο, δημιουργήθηκε ένα σχέδιο, το σχέδιο Μανχάταν, με στόχο την κατασκευή μιας τέτοιας βόμβας. Το 1942 η διεύθυνση του προγράμματος Μανχάταν ανατέθηκε στον αμερικανικό στρατό.

Στο πρόγραμμα αυτό, η έδρα του οποίου βρισκόταν σε μια απομονωμένη περιοχή της Πολιτείας του Νέου Μεξικού των Η.Π.Α." το Los Alamos, απασχολήθηκαν περισσότερα από 100.000 άτομα, στα οποία συμπεριλαμβάνονται φυσικοί, μαθηματικοί, χημικοί, μηχανικοί, τεχνικοί αλλά και κάθε είδους στρατιωτικό προσωπικό, το οποίο ανέλαβε τις οικοδομικές και άλλες εργασίες. Για την κατασκευή της ατομικής βόμβας, που εξερράγη για πρώτη φορά στις 16 Ιουλίου 1945 στην έρημο του Alamogordo στην Πολιτεία του Νέου Μεξικού και κόστισε πάνω από δύο δις δολάρια, εργάστηκαν σχεδόν όλοι οι γνωστοί φυσικοί της Αμερικής και ορισμένοι από την Αγγλία. Επικεφαλής του επιστημονικού συντονισμού ήταν ο Robert Oppenheimer (Οπενχάμερ, 1904-1967). Αργότερα, το 1949, ο Oppenheimer αρνήθηκε να συμμετάσχει στην κατασκευή της βόμβας υδρογόνου και κατηγορήθηκε από τις αρχές ότι διατηρούσε σχέσεις με το Κομμουνιστικό Κόμμα και ότι γνώριζε την ύπαρξη κατασκοπών της Σοβιετικής Ένωσης, αλλά δεν τους κατονόμαζε. Μεγάλος αριθμός επιστημόνων, με επικεφαλής τον Einstein, υποστήριξαν με επιστολές τους το δικαίωμα ενός δημόσιου λειτουργού, και - σ' αυτή την περίπτωση - ενός προβεβλημένου επιστήμονα, όπως ήταν ο Oppenheimer, να διαφωνεί δημόσια με τις επιλογές της κυβέρνησης. Παρά το γεγονός ότι ο Oppenheimer αθωώθηκε από το δικαστήριο, η κυβέρνηση των Η.Π.Α. τον απέλυσε από τις διάφορες θέσεις συμβούλου που είχε. Ας σημειωθεί ότι ο Einstein, όπως και πολλοί άλλοι, που αρχικά ήταν υπέρ της κατασκευής της ατομικής βόμβας, όταν συνειδητοποίησε τις τόσο καταστροφικές συνέπειές της, μετατράπηκε σε άσπονδο πολέμιό της.

Η επιτυχημένη έκβαση του προγράμματος Μανχάταν και η κατασκευή της βόμβας επηρέασαν καθοριστικά τη μετέπειτα εξέλιξη των φυσικών επιστημών. Αρχισαν να χρηματοδοτούνται τεράστια ερευνητικά προγράμματα, ιδιαίτερα στη φυσική των στοιχειωδών σωματιδίων, με προϋπολογισμούς πολλών εκατομμυρίων δολαρίων, που απαιτούσαν τη συνεργασία εκατοντάδων επιστημόνων και τεχνικών. Η πειραματική πρακτική μεταβλήθηκε σταδιακά σε συλλογική δραστηριότητα. Ο απομονωμένος επιστήμονας, που εκτελεί πειράματα «πάγκου» στο εργαστήριό του αποτελεί πια φιγούρα του παρελθόντος.

Η γνώση που αποκτήθηκε κατά τη διάρκεια του προγράμματος Μανχάταν χρησιμοποιήθηκε στη συνέχεια για την παραγωγή πυρηνικής ενέργειας. Ένα σοβαρό τεχνικό πρόβλημα που έπρεπε να λυθεί για την κατασκευή της βόμβας, ήταν η απομόνωση του ισοτόπου του ουρανίου U-235, της εκρηκτικής ουσίας που θα υπήρχε στην ατομική βόμβα. Αυτή η διαδικασία έλαβε χώρα σε μεγάλες βιομηχανικές μονάδες διαχωρισμού ισοτόπων. Το ισότοπο του ουρανίου U-235 χρησιμοποιήθηκε ως καύσιμο στους πυρηνικούς αντιδραστήρες μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Ο πρώτος πυρηνικός αντιδραστήρας αποτελούνταν από γραφίτη και από ουράνιο, και δημιουργήθηκε, στο πλαίσιο του προγράμματος Μανχάταν, το 1942 υπό την εποπτεία του E. Fermi (Φέρμι) στο Πανεπιστήμιο του Σικάγο. Αν και ο στόχος αυτού και παρόμοιων αντιδραστήρων δεν ήταν η παραγωγή ενέργειας, η εμπειρία που αποκτήθηκε από την κατασκευή και τη λειτουργία τους είχε μεγάλη σημασία για τη βιομηχανία πυρηνικής ενέργειας.

Άλλο σημείο αφετηρίας για την παραγωγή πυρηνικής ενέργειας ήταν η χρήση πυρηνικών αντιδραστήρων στα πλοία και στα υποβρύχια του αμερικανικού ναυτικού. Η θερμότητα που παραγόταν από τις ελεγχόμενες πυρηνικές αντιδράσεις σε έναν αντιδραστήρα χρησιμοποιούνταν για την παραγωγή ατμού, ο οποίος με τη σειρά του κινούσε τις τουρμπίνες του πλοίου ή του υποβρυχίου. Στο σχεδιασμό και την εξέλιξη των πυρηνικών συστημάτων προώθησης σημαντικό ρόλο έπαιξε ο ναύαρχος H.G. Rickover

(Ρίκοβερ), ο οποίος μεταξύ άλλων επέλεξε τον αντιδραστήρα του πρώτου πυρηνικού υποβρυχίου (USS Nautilus, 17 Ιανουαρίου 1955).

Σε έναν πυρηνικό αντιδραστήρα υπάρχουν συγκεκριμένοι περιορισμοί. Η πυρηνική αντίδραση πρέπει να διατηρείται υπό έλεγχο και η θερμοκρασία του πυρήνα του αντιδραστήρα να μην υπερβαίνει κάποιο επίπεδο. Η θερμική ενέργεια που παράγεται στον αντιδραστήρα μεταφέρεται με κάποιο ψυκτικό μέσο για την παραγωγή έργου. Το 1950 υπήρχαν τέσσερις δυνατότητες για την απαγωγή της θερμότητας από τον πυρήνα του αντιδραστήρα: νερό, βαρύ νερό (οξείδιο του δευτερίου), υγρό μέταλλο, ή αέριο.

Ο Rickover επέλεξε το νερό. Αυτή η επιλογή υπαγορεύτηκε από την ύπαρξη μιας πληθώρας γνώσεων για το νερό ως φορέα μεταφοράς θερμότητας, που είχαν προκύψει από συστήματα που χρησιμοποιούσαν νερό ως ψυκτικό (ατμολέβητες, τουρμπίνες ατμού).

Πάλι με πρωτοβουλία του Rickover κατασκευάστηκε ο πρώτος αντιδραστήρας για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας στην Pennsylvania των Ηνωμένων Πολιτειών το 1954. Το 1957 η ισχύς του έφτανε τα 60 megawatts. Ο αντιδραστήρας αυτός χρησιμοποιούσε επίσης νερό ως ψυκτικό και η σχεδιάσή του αποτέλεσε τη βάση για την κατασκευή αντιδραστήρων στις επόμενες δεκαετίες. Το 1988 υπήρχαν περίπου 350 αντιδραστήρες σε όλο τον κόσμο και το 70% απ' αυτούς ήταν αυτού του τύπου.

Ο αντιδραστήρας αυτού του τύπου σχεδιάστηκε αρχικά για υποβρύχια. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να μη ληφθούν σοβαρά υπόψη οικονομικές παράμετροι, οι οποίες στο πλαίσιο στρατιωτικών προγραμμάτων είναι δευτερεύουσες. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα τέλη της δεκαετίας του 1950 η παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας από ένα πυρηνικό εργοστάσιο ήταν περισσότερο από δέκα φορές πιο ακριβή από τη συμβατική παραγωγή ενέργειας (με βάση το κάρβουνο). Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 η πυρηνική ενέργεια εξακολουθούσε να παραμένει λίγο πιο ακριβή από την ηλεκτρική ενέργεια που προκύπτει από την καύση άνθρακα.

Σ' αυτό το κεφάλαιο αλλά και στο βιβλίο συνολικά προσπαθήσαμε να παρουσιάσουμε κάποια στοιχεία από την ιστορία των επιστημών και της τεχνολογίας ως μια εισαγωγή σε ένα νέο γνωστικό αντικείμενο στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Κύριος στόχος μας ήταν να δείξουμε πόσο σύνθετη είναι η πορεία της ανθρώπινης σκέψης στην προσπάθειά της να κατανοήσει και να τιθασεύσει τη φύση. Συνειδητά δεν επιλέξαμε να θίξουμε την κοινωνική, την οικονομική και την ιδεολογική λειτουργία της επιστήμης και της τεχνολογίας, καθώς και τα τεράστια ηθικά προβλήματα που προκύπτουν από τη χρήση τους. Αυτά είναι πολύ σοβαρά και σημαντικά θέματα των οποίων η διερεύνηση προϋποθέτει επαρκή κατανόηση της ιστορίας της επιστήμης και της τεχνολογίας.

14. Ο φόβος.

Καθημερινή, Κυριακή, 21 Ιουλίου 2002

Ο φόβος είναι ο διαμορφωτής της ανθρώπινης κατάστασης και είναι διαπιστωμένο ότι κάθε πολιτισμός είναι προϊόν ενός μακροχρόνιου αγώνα εναντίον του φόβου. Τα ζώα φοβούνται μη φαγωθούν, αλλά ο άνθρωπος πολλαπλασιάζει τις αφορμές του φόβου, περιπλέκει τις απειλές και φαντασιώνει με τους κινδύνους. Πάντα υπάρχει φόβος, αλλά η ποσότητά του είναι μοιρασμένη σε ατομικές δόσεις που μειώνονται στα γραφεία των ψυχιάτρων. Σήμερα, ωστόσο, υπάρχει ένας φόβος συλλογικός που δεν υπόκειται σε ψυχοθεραπεία και που ανακαλεί άλλες εποχές, πριν από τους μοντέρνους καιρούς. Οι λοιμοί, λιμοί και καταποντισμοί που τρομοκρατούσαν τους αρχαίους λαούς δίνουν τη θέση τους τον τελευταίο καιρό σε ένα μεγάλο φόβο απέναντι στον εξτρεμισμό του Ισλάμ, που τροφοδοτείται, μετά την 11η Σεπτεμβρίου, με εκστρατείες συναγερμού λιγότερο ή περισσότερο αιτιολογημένες.

Ο JEADÉlumÉAu, στο βιβλίο του «Ο φόβος στη Δύση» τονίζει ότι, μέχρι τη Γαλλική Επανάσταση, το να αισθάνεται κανείς φόβο ήταν αναξιοπρεπές. Ήταν ένα αίσθημα που ο Μονταίνιος θεωρούσε ιδίον των ταπεινών και αδαών ή μια αδυναμία ανάρμοστη στην τάξη από την οποία προέρχονταν οι ήρωες και οι ιππότες. Όταν ο Δον Κιχώτης ετοιμάζεται να επέμβει υπέρ του στρατού του Πενταπολίν και εναντίον του Αλιφανφαρόν, ο Σάντσο Πάντσα τολμά να παρατηρήσει ότι η στρατιά δεν είναι παρά ένα κοπάδι πρόβατα. «Ο φόβος σου -λέει ο Δον Κιχώτης- σε κάνει, Σάντσο, να μη βλέπεις ούτε να ακούς σωστά· γιατί μια από τις συνέπειες του φόβου είναι ότι διαταράσσει τις αισθήσεις». Από την αρχαιότητα ως πριν από δύο-τρεις αιώνες, η λογοτεχνία και οι πλαστικές τέχνες εκθειάζαν τη γενναιότητα ως τον άξονα της κοινωνικής συμπεριφοράς. Μια κοινωνία χωρίς γενναίους ήταν κοινωνία ανίκανη να εκπληρώσει το πεπρωμένο της και με ροπή στην αποσάθρωση ή την οπισθοχώρηση.

Στις μέρες μας, ωστόσο, δεν είναι ντροπή να αισθάνεσαι φόβο, ούτε και να τον εκδηλώνεις. Το να είσαι πολιτισμένος άνθρωπος προϋποθέτει να είσαι ενημερωμένος για τους πολλαπλούς κινδύνους και να βρίσκεσαι γενικώς σε κατάσταση συναγερμού. Οι τεχνολογίες άμυνας και επιτήρησης, η ανάπτυξη της ιδιωτικής αστυνόμευσης, τα οχυρωμένα οικιστικά συγκροτήματα, οι βιντεοκάμερες στους δημόσιους χώρους, η προληπτική ιατρική, όλα αυτά είναι η έκφραση ενός φόβου που εκτείνεται παντού στην πραγματική καθημερινή ζωή. Δεν είναι ωστόσο ένας φόβος που γεννιέται από την άγνοια ή τη «διαταραχή των αισθήσεων», αλλά αντίθετα είναι προϊόν της πληροφόρησης και της διαφάνειας. Σήμερα, γνωρίζουμε περισσότερες μορφές κινδύνου και αισθανόμαστε ταυτόχρονα πιο επιτακτική την ανάγκη να τους εξουδετερώσουμε. Ο φόβος είναι ένα ελεύθερο πάθος και γίνεται αποδεκτός, ο κίνδυνος όμως φαίνεται να έχει κάποια πρωτόγονα χαρακτηριστικά που γίνονται όλο και λιγότερο ανεκτά καθώς αναπτύσσεται ο πολιτισμός. Οι αρχαίοι Έλληνες είχαν θεοποιήσει τον Δείμο (από τη λέξη «δέος») και τον Φόβο. Η λέξη «πανικός» προέρχεται από τον Αρκάδα θεό Πάνα, ο οποίος, όταν σουρούπωνε, σκόρπιζε τον τρόμο σε ποιμένες και κοπάδια. Αργότερα, ωστόσο, ο θεός Παν έφτασε να γίνει ένας είδος μεγάλου προστάτη για τους Έλληνες. Εξορκίζοντας τον φόβο -μέσω ενός θεού- μπορούσε κανείς να δράσει, ενώ υπό την επιρροή του ακυρωνόταν η αποφασιστικότητα και η δύναμη.

Σήμερα, αντί να ελεεινολογούμε το φόβο, αντί να τον εξορκίζουμε ή να τον μετατρέπουμε σε θεό, εδραιώνουμε μια ενεργό διαλεκτική μαζί του. Ζούμε σε μια κοινωνία κινδύνου και ήδη έχουμε αποδεχθεί ότι το να συμβιώνουμε με τις παγίδες, το να είμαστε διατεθειμένοι να αντιμετωπίσουμε τις απειλές με άμυνα ή επίθεση, είναι συστατικό στοιχείο της δυτικής μας κουλτούρας. Οι Βορειαμερικανοί υπήρξαν αυτοί που περισσότερο απ' όλους εδραίωσαν αυτή τη νοοτροπία στη ζωή του δυτικού κόσμου, γιατί στις ΗΠΑ, ακόμη και πριν από τον Ψυχρό Πόλεμο, καλλιεργήθηκε το αίσθημα του φόβου για εσωτερικούς και εξωτερικούς κινδύνους, του φόβου μήπως ο «ευλογημένος» αμερικανικός λαός υποστεί επιθέσεις, εισβολές, απόπειρες μαζικής δηλητηρίασης κ.ο.κ. Ο φόβος αυτός κατόπιν πέρασε μέσα στην πολιτιστική βιομηχανία της χώρας και, αν ληφθεί υπ' όψιν πόσο δυνατή είναι αυτή, δεν είναι να απορεί κανείς που κατάφερε να γίνει ένας σύγχρονος Πάνας για τις κοινωνίες της Δύσης.

15. «Πράσινη» Γραμμή.

Καθημερινή, 21 Νοεμβρίου 2004.

ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Καταφύγιο άγριας ζωής

Τη δημιουργία Μόνιμου Καταφυγίου Άγριας Ζωής στο Σύμπλεγμα Νησιών και Νησίδων Αρκιών στα Βόρεια Δωδεκάνησα πέτυχαν η περιβαλλοντική οργάνωση «Αρχιπέλαγος Αιγαίου» και το Ινστιτούτο Θαλάσσιας και Περιβαλλοντικής Έρευνας Αιγαίου, που δραστηριοποιούνται στην περιοχή εδώ και πολλά χρόνια. Το σύμπλεγμα αυτό περιλαμβάνει 14 νησιά και νησίδες και κρίνεται πολύ σημαντικό περιβαλλοντικά, καθώς στηρίζει χλωρίδα ιδιαίτερης βιοποικιλότητας, ενώ αποτελεί σημαντικό μεταναστευτικό σταθμό και χώρο αναπαραγωγής για μεγάλο αριθμό προστατευόμενων ειδών πουλιών (σπιζαετός, αερογερακίνα, πετρίτης, κορμοράνος, αιγιάγλαρος κ.ά.). Η περιοχή επίσης στηρίζει πληθυσμούς από σπάνια και προστατευόμενα είδη θαλάσσιων θηλαστικών (4 είδη δελφινιών, φώκιες, θαλάσσιες χελώνες).

ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΙΚΗ ΡΥΠΑΝΣΗ

Βαριές συνέπειες στην υγεία

Με 200 ασθένειες και με τουλάχιστον 37 μορφές καρκίνου συνδέεται η ατμοσφαιρική ρύπανση. Αυτό είναι το συμπέρασμα πρόσφατης αμερικανικής μελέτης του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνιας για τις επιπτώσεις στην υγεία των δεκάδων χιλιάδων χημικών ουσιών που εκλύονται καθημερινά στην ατμόσφαιρα του δυτικού κόσμου. Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι η μόλυνση του περιβάλλοντος συνδέεται άμεσα με περισσότερες από 120 ασθένειες, ενώ υπάρχουν επαρκείς αποδείξεις ότι συνδέεται και με άλλες 33. Για τις υπόλοιπες υπάρχουν ενδείξεις, ωστόσο ο συσχετισμός δεν έχει μελετηθεί επαρκώς. Εννέα διαφορετικοί ρύποι προκαλούν άσθμα, τέσσερις εκ των οποίων εκλύονται από τα αυτοκίνητα, ενώ περισσότεροι από 50 ρύποι –από τις διοξίνες έως τα PCB– προκαλούν καρκίνο. Στις επιπτώσεις της καταστροφής του περιβάλλοντος στην υγεία περιλαμβάνονται ακόμα οι νεφροπάθειες, οι καρδιοπάθειες, η υπέρταση, ο διαβήτης, η δερματίτιδες, οι βρογχίτιδες, η κώφωση, η υπογονιμότητα, η νόσος του Αλτσχάιμερ και η νόσος του Πάρκινσον. Παρ' όλ' αυτά, όπως αναφέρεται σε έγγραφο με την υπογραφή του Κόλιν Πάουελ το οποίο διέρρευσε πρόσφατα, η λήψη μέτρων για την ενημέρωση και τον περιορισμό των χημικών που εκλύονται στην ατμόσφαιρα «θα επιβάρυνε ιδιαίτερα τη βιομηχανία και την κυβέρνηση και θα έβλαπτε τις αμερικανικές εξαγωγές».

ΥΠΕΡΘΕΡΜΑΝΣΗ ΤΟΥ ΠΛΑΝΗΤΗ

Ο Μπους αμφισβητεί έρευνα

Θυμάστε την επιστημονική έκθεση που δημοσιεύθηκε πριν από δύο εβδομάδες σχετικά με τις καταστροφικές επιπτώσεις της υπερθέρμανσης του πλανήτη στην Αρκτική; Μολονότι τα ανησυχητικά ευρήματα της έκθεσης είχαν υπογράψει περί τους 300 επιστήμονες από οκτώ χώρες, ο πρόεδρος Μπους τα αμφισβητεί. Αξιωματούχοι του Στέιτ Ντιπάρτμεντ φέρονται ότι δήλωσαν πως η έκθεση δεν περιέχει τις αποδείξεις που απαιτούνται για την υιοθέτηση συγκεκριμένων πολιτικών. Συγκεκριμένα, δεν αποδέχονται την παράγραφο που καλεί τις κυβερνήσεις να λάβουν μέτρα για τη μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου...

16. Τα πλοκάμια της αρχαιοκαπηλίας

Offshore, ελεύθερες ζώνες εμπορίου, κλεπταποδόχοι, ακόμη και μουσεία, εμπλέκονται στην παράνομη διακίνηση κειμηλίων

Του Γιαννη Σουλιωτη, 19 Φεβρουαρίου 2006

Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος και offshore εταιρείες. «Ελεύθερες ζώνες» όπου αποθηκεύονται κλεμμένα κειμήλια. Κλεπταποδόχοι πίσω από ιδιωτικές συλλογές και μουσεία. Κυνηγοί θησαυρών με «όπλο» ανιχνευτές μετάλλων, μεσάζοντες και προμηθευτές. Το παράνομο εμπόριο αρχαιοτήτων διαθέτει πλέον όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που το κατατάσσουν στην κατηγορία του οργανωμένου εγκλήματος. Τα χρηματικά ποσά που διακινούνται εκτιμάται πως είναι ισοδύναμα με αυτά από το εμπόριο ναρκωτικών ή το trafficking. Καθόλου απίθανο, μιας και η αξία ενός αγάλματος που χρονολογείται από το 500 π.Χ. ανέρχεται στο «χρηματιστήριο αρχαιοτήτων» στα 7 εκατομμύρια δολάρια, ενώ βυζαντινή εικόνα του 16ου αιώνα που εκλάπη από μοναστήρι της Χαλκιδικής κοστολογήθηκε στο 1,5 εκατομμύριο ευρώ. Στο στόχαστρο των συλλεκτών βρίσκονται ολοένα και συχνότερα τα βυζαντινά κειμήλια που κοσμούν τα μοναστήρια και τις εκκλησίες της χώρας. Σύμφωνα με όσα αποκάλυψε στην «Κ» ο προϊστάμενος του τμήματος Δίωξης Αρχαιοκαπηλίας, αστυνόμος κ. Γιώργος Γλυγόρης, το 90% των κειμηλίων φεύγουν εκτός Ελλάδος. Κοσμούν ιδιωτικές συλλογές, ιδιωτικά και δημόσια μουσεία. Όπως το Μουσείο Γκετί της Καλιφόρνιας, εις βάρος του οποίου οι ελληνικές αρχές αποφάσισαν να κινηθούν δικαστικά για τον επαναπατρισμό θησαυρών που κλάπηκαν από την Ελλάδα.

17. Το ντόπινγκ... ντοπάζεται! Νέες ουσίες αναπτύσσονται σε μυστικά εργαστήρια.

Του Ν. Α. Κωνσταντόπουλου (καθημερινή 26/10/2003)

«Στον αθλητισμό γίνεται ένας πόλεμος εργαστηρίων. Αυτών που προσπαθούν να ανιχνεύουν τις ουσίες κατά αυτών που επιδιώκουν να ανακαλύπτουν νέες, οι οποίες δεν θα ανιχνεύονται στα ούρα των αθλητών. Και πάντα προηγούνται τα δεύτερα». Οι ειδήσεις που έρχονται από το εξωτερικό επιβεβαιώνουν συνεχώς την άποψη αυτή. Κάποτε ήταν η τεστοστερόνη· η βασική ανδρική ορμόνη, για την οποία πέρασε καιρός να αναπτυχθεί τεστ, που θα βρίσκει αν είναι τεχνητή ή οργανική. Ακολούθησε η αυξητική ορμόνη, που χρησιμοποιείται κατά του νανισμού. Γι' αυτήν ακόμη δεν υπάρχει απολύτως αξιόπιστο τεστ. Προ ετών ήταν η «ερυθροποιητίνη» (ΕΠΟ), που αυξάνει τον αριθμό των ερυθρών αιμοσφαιρίων, τα οποία μεταφέρουν το οξυγόνο. Αρα βελτιώνει την αντοχή. Οι έλεγχοι γι' αυτήν άρχισαν τα τελευταία χρόνια, αλλά αμφισβητούνται από πολλούς. Στους Χειμερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες του 2002 έκαναν θραύση η ΕΠΟ και η «νταρμπεποετίν», μια παραλλαγή της. Και τώρα η τετραϋδρογεστρινόνη (THG). Μια ουσία, που παρασκευάστηκε σε εργαστήριο. Ως πριν από λίγες ημέρες ήταν άγνωστη και οι χρήστες της μπορούσαν να την βάζουν στον οργανισμό τους άφοβα (όσον αφορά, φυσικά, την ανίχνευσή της και όχι τις συνέπειες που ενδέχεται να έχει στην υγεία τους) και να βελτιώνουν την απόδοσή τους.

Αυτή η βελτίωση, όμως, οδήγησε στην αποκάλυψή της και στο ξετύλιγμα του νήματος. Πώς; Εθίγησαν συμφέροντα και ανατράπηκαν ισορροπίες. Αθλητές που κυριαρχούσαν, αίφνης άρχισαν να βλέπουν την πλάτη των αντιπάλων τους, τους οποίους είχε αναλάβει να βοηθήσει -με το αζημίωτο, φυσικά- ο Βίκτορ Κόντε, διατροφολόγος, ιδρυτής των εργαστηρίων BALCO. Κάποια «ωραία πρωία», στο Ίδρυμα Αντιντόπινγκ των ΗΠΑ (USADA) έφθασε μία σύριγγα με THG. Την είχε στείλει ένας διάσημος Αμερικανός προπονητής. Λέγεται ότι είναι ο περίφημος Τζον Σμιθ, προπονητής, μεταξύ άλλων, του Μόρις Γκριν, του Ατο Μπόλντον, της Ινγκερ Μίλερ και άλλων σπουδαίων σπρίντερ. Ο Σμιθ ένιωσε να απειλείται από το εργαστήριο του Κόντε. Αν οι αθλητές που «βοηθούσε» ο Κόντε δεν είχαν ξεπεράσει αυτούς του Σμιθ, η ουσία θα παρέμενε στο απυρόβλητο. Η USADA ανέπτυξε τεστ ανίχνευσής της και

επανεξέτασε 350 δείγματα από το εθνικό πρωτάθλημα στίβου και 100 από αιφνίδιους ελέγχους. Μερικά βρέθηκαν θετικά. Το ίδιο θα πράξει η Διεθνής Ομοσπονδία Στίβου.

Συνέχεια, όμως, έπεται και στις προσπάθειες επιστημόνων, προπονητών και αθλητών να εξαπατούν το παγκόσμιο φίλαθλο κοινό και να ξεγελούν τα μηχανήματα που ανιχνεύουν τις απαγορευμένες ουσίες. Να υπενθυμίσουμε τι είχε πει πέρσι ο Ντον Κατλίν, διευθυντής του εργαστηρίου ελέγχου ντόπινγκ της ΔΟΕ στους Χειμερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες του 2002. Είχε ανακοινώσει τότε ότι τέσσερα νέα παράνομα για τον αθλητισμό στεροειδή επισημάνθηκαν να χρησιμοποιούνται από αθλητές. Είχε πει δε, πως μερικά αναβολικά παραμένουν ανεξιχνίαστα από τους ελεγκτές και πιστεύει ότι έμπειροι χημικοί παράγουν τέτοιες ουσίες και τις διανέμουν. Έδινε ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα για τις πολλές δυσκολίες που υπάρχουν στην καταπολέμηση του ντόπινγκ: Πέρυσι τον Μάρτιο, το εργαστήριό του έλεγε ύποπτο δείγμα ούρων αθλήτριας. Μετά λεπτομερή ανάλυση και με λίγη τύχη, εντοπίστηκε το αναβολικό, «νορμπολεθόν», για το οποίο η ΔΟΕ δεν κάνει ελέγχους. Και τούτο διότι για το «νορμπολεθόν» είχαν γίνει κλινικές δοκιμές το 1967 και το 1971 απορρίφθηκε από τα εργαστήρια, λόγω υψηλής τοξικότητας. Σε τεστ που είχαν γίνει τότε σε ποντίκια, η ουσία έδειχνε μεγάλη μυϊκή ανάπτυξη χωρίς τριχοφυΐα. Θα ήταν, δηλαδή, ιδανικό για γυναίκες αθλήτριες, οι οποίες, ως μία από τις παρενέργειες της χρήσης αναβολικών αντιμετωπίζουν ανεπιθύμητη αύξηση τριχών, κυρίως στο πρόσωπο.

Και φυσικά, οι «δολοφόνοι με τ' άσπρα» δεν σκοπεύουν να σταματήσουν εδώ. Θα προσπαθήσουν να αναπτύξουν μεθόδους φαρμακοδιέγερσης, που δεν θα είναι δυνατόν να ανιχνευθούν. Ο πρωταθλητής του μέλλοντος θα είναι ο γενετικά τροποποιημένος πρωταθλητής. Και ίσως δεν είναι μακριά η εποχή που στους Ολυμπιακούς θα «χειροκροτούμε» τέτοιους νικητές. Ερευνητές και αθλητικοί φορείς φοβούνται ότι οι γενετικά τροποποιημένοι αθλητές θα εμφανισθούν στους Ολυμπιακούς του 2008, στο Πεκίνο. Η εικόνα του δρομέα ή του ποδηλάτη που θα «τρυπιέται» για να εμφυτεύσει στον οργανισμό του γονίδια υπεύθυνα για την παραγωγή ορμονών, οι οποίες αυξάνουν τον αριθμό των ερυθρών αιμοσφαιρίων, ίσως δεν είναι μακρινή ούτε ανήκει στη σφαίρα της επιστημονικής φαντασίας.

«Αρχαίον πνεύμα αθάνατον, αγνέ πατέρα - Του ωραίου, του μεγάλου και τ' αληθινού - Κατέβα, φανερώσου, κι άστραψ' εδώ πέρα - Στη δόξα της δικής σου γης και τ' ουρανού...».

18. Fere... na play

Όταν ήμουνα μικρός, έπαιζα μπάλα, όπως όλα τα παιδάκια της ηλικίας μου, στις αλάνες της Καλαμαριάς. Τι θα μπορούσες να παίξεις άραγε την εποχή εκείνη στην προσφυγική Καλαμαριά, τένις ή μπάντινγκτον; Κλοτσούσαμε το τόπι. Και αν δεν υπήρχε τόπι, κλοτσούσαμε κανένα κονσερβοκούτι ή τίποτα πλαστικά μπουκάλια που ξέβραζε η μπουκαδόυρα στο Καραμπουρνάκι. Ωραία χρόνια! Αν είχαμε και μπάλα, θα ήταν ωραιότερα..

Όλοι θέλαμε να παίζουμε επιθετικοί. Μόνο ο Βαγγελάκης ο χαζός(αυτό ήταν το παρατσούκλι του) δεν ήθελε να παίζει επιθετικός. Για να λέμε τα πράγματα με το όνομά τους, ούτε άμυνα ήθελε να παίζει ούτε τερματοφύλακας. Ο Βαγγελάκης ήθελε να κάνει το διαιτητή! Είχε και σφυρίχτρα με στραγάλι. Δυο τρεις φορές μάλιστα την κατάπτε από το ξύλο που είχε φάει, γιατί είχε το χούι να σφυρίζει πέναλτι στο 90'. Είχε και άλλα χούγια ο Βαγγέλης. Έτσι και του 'δινες καμιά καρτούλα (απ' αυτές που μαζεύαμε παιδιά) της Ρίτα Χέιγουορθ με το μπουτί έξω, σου 'φερνε το ματς εκεί όπου το ήθελες. Πολλές φορές τον βγάλαμε καροτσάκι έξω από το γήπεδο, αλλά, επειδή μονίμως τσακωνόμαστε με την άλλη γειτονιά για το αν ήταν ή δεν ήταν φάουλ το κλάδεμα του αντιπάλου, φωνάζαμε τον Βαγγελάκη τον χαζό να βγάλει τα κάστανα από τη φωτιά και να φάει το ξύλο της αρκούδας. Ο πατέρας του τον έδερνε μετά από μας, αλλά ο Βαγγελάκης εκεί, απτόητος... Με τη σφυρίχτρα στο στόμα κοιμότανε, με τη σφυρίχτρα στο στόμα ξύπναγε. Τελείωσε με το ζόρι την γ' γυμνασιού. Και ξαφνικά ύστερα από καιρό έμαθε όλη η γειτονιά ότι την Κυριακή ο Βαγγέλης θα διαιτητεύσει σ' ένα τοπικό ντέρμπι!

Πήγα να καμαρώσω τον Βαγγέλη με το μαύρο παντελονάκι Στο 90' έδωσε, ο αθεόφοβος, πέναλτι υπέρ της φιλοξενούμενης ομάδας. Στις 5.30 τέλειωσε το ματς, στις 9 το βράδυ έφυγε με ασθενοφόρο ο Βαγγέλης από το γήπεδο. "Δεν έχει τίποτα το σοβαρό", καθησύχασε τη μάνα του ο γιατρός, 'σε μια δυο ώρες το πολύ θα συνέλθει". Και συνήλθε ο Βαγγέλης... Και εκεί που όλοι πιστεύαμε ότι θα παρατήσει τη σφυρίχτρα και θα πιάσει καμιά βούρτσα να βάνει κάνα τοίχο να κάνει προκοπή, βλέπουμε τον Βαγγέλη με το μαύρο παντελονάκι να ξανασφυρίζει σε ματς Γ' Εθνικής! Επέστρεφε σπίτι με μαυρισμένα μάτια, σπασμένα χέρια, αλλά με ύφος αγέρωχο... Μια μέρα τον είχε και φωτογραφία στην πρώτη σελίδα μεγάλη αθλητική εφημερίδα. Καμάρι ο πατέρας του! Βγήκε στο καφενείο με την εφημερίδα υψωμένη. "Ο γιος μου σφυρίζει Α' Εθνική". Και σφύριζε... και ξανασφύριζε... μέχρι και σε τελικό κυπέλλου έφτασε να σφυρίζει ο Βαγγελάκης ο χαζός!

Ο καιρός περνούσε και μέρα με τη μέρα ψήλωνε η μύτη του Βαγγέλη και μαζί ψήλωνε η πενταόροφη πολυκατοικία που έχτιζε, ψήλωνε το βιβλιάριο καταθέσεών του, ψήλωνε και η κοινωνική του θέση. Και σπιταρόνα έχτισε ο Βαγγέλης και δικό του μαγαζί με αντιπροσωπείες ελαστικών άνοιξε και λεφτά μιάς δάνειζε και γνωριμίες έκανε και την αλληθωρη αδελφή του καλοπάντρεψε! Στα μέσα και στα έξω ο Βαγγελάκης ο χαζός... Μια δυο φορές τον είδα και στην τηλεόραση, πουμίλαγε με φλογερό πάθος για την εξυγίανση στο χώρο της διαιτησίας και του ποδοσφαίρου και κατακεραύνωνε τον υπουργό Αθλητισμού και τον παρεμβατισμό της πολιτείας. Μετά χαθήκαμε. Περάσανε τα χρόνια κι ο Βαγγέλης κρέμασε τη σφυρίχτρα. Έγινε καθηγητής διαιτησίας, αρχιδιαιτητής, παράγων, πρόεδρος μεγάλου συνδέσμου και μέσα σ' όλα.

Και εκεί που είχα να τον ακούσω χρόνια, τον άκουσα ξαφνικά στην κασέτα του Τριανταφυλλόπουλου! "Καλά ρε, για μπιπ... με έχεις; Πες τού δικού σου ότι ο Βαγγέλης δεν κωλώνει. Να τ' αφήσει τα καρμίρικα που ξέρει και να φέρει τον τενεκέ με το λάδι, γιατί θα φάει μπιπ... χωρίς σάλιο. "Ο Γιώργος δικό μου παιδί είναι, θα κάνει ότι του πω εγώ. "Ρε, είναι δικό μου παιδί σου λέω, χειρουργός, θα τους σφάζει με το μπαμπάκι "Άσε τους επόπτες, αυτοί από μένα περιμένουνε. Έτσι και περάσει επιθετικός τη μεσαία γραμμή να με μπιπ... Θα τους χώσουμε στη μικρή τους περιοχή. "Τι θέλει δηλαδή ο μπιπ... να πάει φουνταριστός στη Β' Εθνική; Τι παράγκα και μπιπ... ρε, εγώ είμαι η παράγκα... Θα τους μπιπ... όλους τους μπιπ... "Εσύ να κάνεις αυτό που σου λέω εγώ. Οι δικοί μας να κερδίζουν και όλοι οι άλλοι να πάνε να μπιπ..."

Τρελάθηκα... Έμεινα με το στόμα ανοιχτό! Ο Βαγγελάκης ο χαζός ήταν το πρωτάθλημα! Ο Βαγγελάκης ανέβαζε και κατέβαζε ομάδες... Ο Βαγγελάκης έστηνε και ξέστηνε παιχνίδια... Ο Βαγγελάκης, που περηφανευόταν ότι τους είχε όλους γραμμένους στα μπιπ... του. Ο Βαγγελάκης ο

χαζός! Και εκεί μουντζώθηκα... Παρ' τα, ηλίθιε, που κοροΐδευες τον Βαγγελάκη, όταν σου 'λεγε ότι στο χώρο του αθλητισμού κανείς δεν χάνεται, Σε παραδέχομαι, ρε Βαγγέλη, και αποκαλύπτομαι μπρος στη διορατικότητά σου. Δίκαιο είχες: Στο χώρο του αθλητισμού κανείς δεν χάνετε..., Αρκεί να τον αγαπάς με πάθος και να του δίνεις απλόχερα και χωρίς υστεροβουλία τον καλύτερό εαυτό σου.

Ημίχρονο...

19. Να σπάσει η σιωπή

Δημοσίευμα στην Καθημερινή, 21 Νοεμβρίου 2004.

Κάθε χρόνο καταγγέλλονται στις αρχές γύρω στις 4.500 περιπτώσεις άσκησης βίας εις βάρος παιδιών στη χώρα μας. Δεν έχουν όλες την ίδια βαρύτητα, δεν φθάνουν όλες στα εξωτερικά ιατρεία. Τα περιστατικά που αναφέρονται αρκούν, όμως, για να διαπιστώσει κανείς ένα σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα, που ασφαλώς ξεπερνά την αστυνομική στατιστική. Η κοινή πείρα προδίδει ότι πλείστα περιστατικά ενδο-οικογενειακής βίας αποσιωπώνται -και η ειδησεογραφία συνηγορεί, μια που ακόμη και νοσηρές καταστάσεις, όπως το Κωσταλέξι, είχαν επί χρόνια μείνει κοινό μυστικό του «στενού κύκλου» συγγενών και γειτόνων...

Σ' αυτή τη σιωπή φαίνεται σήμερα να αλλάζει κάτι. Ο «σκοτεινός αριθμός», οι πράξεις δηλαδή που δεν αναφέρονται στις αρχές, παραμένει μεγάλος, όμως όλο και περισσότεροι τολμούν να ζητήσουν τη δημόσια συνδρομή. Επειδή στο παρελθόν αυτό δεν γινόταν, δεν μπορεί κανείς να πει αν το πρόβλημα επιδεινώνεται. Δεν αποκλείεται τα πράγματα να ήταν πολύ χειρότερα προ ετών – και η κατάσταση να έχει βελτιωθεί. Σίγουρα, όμως, δεν έχει βελτιωθεί τόσο, ώστε να μπορεί να μιλήσει κανείς για κοινωνική «λεπτομέρεια», που δεν αξίζει ιδιαίτερη «θεσμική» ενασχόληση.

Η ενδοοικογενειακή βία είναι ζήτημα πολύπλοκο – και η πρόληψη και αντιμετώπισή της εξαιρετικά δύσκολες. Συνδέεται με τα πολιτιστικά πρότυπα και τα ήθη κάθε χώρας, μέσα στο πλαίσιο των οποίων κάποιες μορφές χειροδικίας μπορεί να εμφανίζονται αποδεκτές, με τη δυσχέρεια προσαρμογής στις νέες συνθήκες που εισβάλλουν ορμητικές, ακόμη και με το απαραβίαστο της οικιακής ζωής.

Οι δυσχέρειες, όμως, δεν αποτελούν δικαιολογία να μην ασχολούμαστε με το πρόβλημα. Χρόνια τώρα συζητείται το ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας στις ανεπτυγμένες δυτικές χώρες, στην Ελλάδα όμως προτιμούσαμε να προσποιούμαστε ότι δεν μας αγγίζει – και να εμπιστευόμαστε τα πράγματα στην κοινωνική εξέλιξη, όπως κάνουμε και με άλλες παθογένειες της «ιδιωτικής» ζωής στον τόπο μας. Οι επίσημοι αριθμοί δείχνουν πλέον ότι δεν μπορούμε να εφησυχάζουμε. Και επιβάλλουν να αρχίσουμε να ασχολούμαστε με ό,τι μέχρι σήμερα πνίγεται στη δημόσια σιωπή, όπως μέχρι πρότινος πνιγόταν η φωνή των θυμάτων ανάμεσα στους τοίχους της οικογενειακής στέγης.

20. Η γυναίκα στη σύγχρονη εποχή

Της Μαίρης Ιωαννίδου Κουτσελίνη, Τμήμα Επιστημών της Αγωγής, Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σήμερα περισσότερο από άλλες εποχές χρειάζεται να μελετηθεί η θέση της γυναίκας στη Νέα Τάξη Πραγμάτων. Παρά τη διάχυτη αντίληψη για καλύτερευση της θέσης της γυναίκας, η ανισότητα των φύλων στον τομέα της εργασίας και γενικότερα της κοινωνίας παρουσιάζεται με εναλλακτικά πρόσωπα, που δεν είναι εύκολα ορατά. Είναι γνωστό ότι ο συνδικαλισμός περιλαμβάνει τη δραστηριότητα των εργαζομένων, με σκοπό τη διεκδίκηση των δικαιωμάτων τους, την προάσπιση των συμφερόντων τους και τη βελτίωση της επαγγελματικής, οικονομικής και κοινωνικής της θέσης. Απ' αυτό είναι αυτονόητο ότι η γυναίκα, ως το άλλο μισό του πληθυσμού, που σύμφωνα με τις στατιστικές αλλά και την καθημερινή μας εμπειρία δε βρήκε ακόμη τη θέση της στο χώρο της εργασίας και γενικότερα στην κοινωνία, βρίσκεται στο επίκεντρο των διεκδικήσεων του συνδικαλισμού. Οι στατιστικές στο χώρο μας επιβεβαιώνουν τη δυσμενή θέση της γυναίκας, που συνοπτικά παρουσιάζεται

- με χαμηλότερα γενικά προσόντα ως συνολική παρουσία
- με χαμηλότερη αμοιβή στον ιδιωτικό τομέα, παρά τις διεθνείς συμβάσεις
- με λιγότερες ευκαιρίες ανέλιξης και μικρότερη συμμετοχή σε διοικητικές - διευθυντικές θέσεις
- πιο τρωτή σε περιόδους οικονομικής κρίσης για απώλεια της εργασίας της.
- με ικανή συμμετοχή σε ορισμένους μόνο επαγγελματικούς τομείς και χώρους, όπως είναι η εκπαίδευση, ο δημόσιος τομέας, η γεωργία και η μερική απασχόληση σε ιδιωτικές επιχειρήσεις.
- Παρουσιάζεται ακόμη η γυναίκα με πολλαπλή αόρατη εργασία, δηλαδή έξω από την αγορά εργασίας και επομένως και χωρίς αμοιβή, όπως συμβαίνει με την προσφορά στην οικογένεια, τις κοινωνικές ενασχολήσεις ή τις οικιακές εργασίες.

Και τη θέση αυτή τη δυσχεραίνει ακόμα περισσότερο η ελλιπής αντιπροσώπευση της γυναίκας στα Κέντρα Λήψεως Αποφάσεων Πολιτικής σχεδόν σε όλους τους τομείς.

Πρέπει σήμερα να συνειδητοποιήσουμε, πρώτα, το γεγονός ότι βρισκόμαστε σε μια κρίσιμη για την ισότητα, όχι μόνο των φύλων, αλλά των ανθρώπων γενικότερα εποχή και ότι στο Νέο Κόσμο, που χαρακτηρίζεται από έντονες αλλαγές στα θεσμικά, κοινωνικά, οικονομικά και εκπαιδευτικά δεδομένα, αν η θέση της Γυναίκας αφεθεί στην τύχη θα γίνει πολύ χειρότερη και δύσκολα αντιστρέψιμη.

Οι ορατοί κίνδυνοι είναι:

1. Αύξηση της ανεργίας της γυναίκας για όλους τους λόγους που προϋπήρχαν, αλλά και επιπρόσθετα λόγω της ειδικής κατάρτισης και γνώσης που χρειάζονται σήμερα οι νέες τεχνολογίες.

Σχετικές στατιστικές των τελευταίων δεκαπέντε χρόνων, για την εισαγωγή της τεχνολογίας στο χώρο εργασίας, δείχνουν ότι οι γυναίκες κατά κανόνα εκπαιδεύονται, για να αποπερατώνουν εργασία, ενώ οι άντρες για προγραμματισμό.

2. Δεύτερος κίνδυνος η παγίωση της ήδη υπάρχουσας θηλυκοποίησης κάποιων επαγγελμάτων, όπως είναι των επαγγελμάτων των σχετικών με την εκπαίδευση και των υπαλλήλων χωρίς προσόντα.

Η θηλυκοποίηση ιδιαίτερα των επαγγελμάτων του δασκάλου και του καθηγητή στην Κύπρο, χωρίς την αντίστοιχη συμμετοχή της γυναίκας στα κέντρα λήψης αποφάσεων σχετικά με την εκπαίδευση και χωρίς διευκολύνσεις της εργαζόμενης μητέρας στους τομείς αυτούς, για περαιτέρω μόρφωση και επιμόρφωση, έχει ως επακόλουθα.

α) τη μείωση διεκδικητικότητας για θέματα εκπαίδευσης

β) την περιφρόνηση εκ μέρους μεγάλου μέρους του πληθυσμού του επαγγέλματος του καθηγητή και του δασκάλου, που είναι για γυναίκες, ό,τι κι αν σημαίνει ο νέοκοπος αυτός ρατσισμός και όσα επακόλουθα κι αν έχει η περιφρόνηση της εκπαίδευσης σ' ένα σύγχρονο κράτος.

γ) Η θηλοκοποίηση αυτή του επαγγέλματος έχει ως συνέπεια την αύξηση της διάκρισης εις βάρος της γυναίκας στην εκπαίδευση, όπου πλειοψηφούν μεν οι γυναίκες αλλά προάγονται μόνο άνδρες: ούτε μια γυναίκα ως τώρα επιθεωρήτρια στη Μέση Εκπαίδευση, ούτε μια γυναίκα διευθύντρια στις πολλές διευθυντικές θέσεις του Υπουργείου Παιδείας. Αναλογικά η κατάσταση αυτή επικρατεί και στα υπόλοιπα Υπουργεία.

3. Ένα τρίτο σημείο, που δείχνει τους νέους κινδύνους για τη γυναίκα στο χώρο της εργασίας σήμερα, είναι το παράδοξο της θεαματικής αύξησης αφενός των γυναικών που μορφώνονται και σπουδάζουν σε ανώτερα κι ανώτατα ιδρύματα, και αφετέρου ο περιορισμός του φάσματος των επαγγελμάτων στα οποία αντιπροσωπεύονται ικανοποιητικά.

Όμως η συσσώρευση γυναικών σε ένα μόνο χώρο, περιορίζει τις δυνατότητες συμμετοχής της και συμβάλλει στην περιθωριοποίησή της.

4. Άφησα τελευταίο τον κίνδυνο της μεγαλύτερης ακόμη ανισοτιμίας των γυναικών, λόγω δυσμενών ευρωπαϊκών και διεθνών δεδομένων, σχετικά με το ρόλο και τη θέση της στη σύγχρονη κοινωνία.

Οι πολιτικές - ιδεολογικές και θεσμικές αλλαγές στο χώρο της Ευρώπης και η ελευθερία που ξαφνικά απέκτησαν οι πρώην κομμουνιστικές χώρες δεν καλυτέρευσαν τη θέση της γυναίκας, την οποία απελευθέρωσαν για να την εκπορνεύσουν, με επικίνδυνες παρενέργειες για το ρόλο της γυναίκας στη σύγχρονη κοινωνία.

Νεόφαντοι, λοιπόν, ρατσισμοί εις βάρος της γυναίκας και εναλλακτικά πρόσωπα διακρίσεων στο χώρο εργασίας χρειάζεται να μας κρατούν σε εγρήγορση.

Είναι η πεποίθησή μας ότι αν δεν αλλάζει η νοοτροπία της κάθε γυναίκας - κι όχι αυτό που λέγεται συνήθως απέναντι στη γυναίκα - έστω κι αν επιτύχουμε τα πάντα από άποψη ισονομίας, η έλλειψη ισοτιμίας θα διαιώνίζεται.

21. Περιπέτειες του γάμου

Του Γεωργίου ΚουμαντούΚυριακή, 22 Ιανουαρίου 2006

Η ισχύουσα νομοθεσία μας –όπως άλλωστε και οι νομοθεσίες πολλών άλλων χωρών– δεν περιέχουν ορισμό του γάμου, μάλλον γιατί θεωρούν ότι ο όρος αναφέρεται σε έννοια τρέχουσα και αυτονόητη. Εξακολουθεί να επηρεάζει την κοινή αντίληψη, από την εποχή του Ρωμαϊκού Δικαίου, ο ορισμός που έδινε ο Ρωμαίος νομοδιδάσκαλος Μοδεστίνος κατά τον οποίο (στη μετάφραση της κωδικοποίησης του Λέοντα του Σοφού) γάμος είναι «ένωσης ανδρός και γυναικός και συγκλήρωση του βίου παντός, θείου τε και ανθρωπίνου δικαίου κοινωνία». Ο ορισμός αυτός, με έντονα ηθικολογικά στοιχεία, βρέθηκε να είναι σύμφωνος και με το χριστιανικό ιδανικό και έτσι καθιερώθηκε γενικά.

Αυτή ήταν η παραδοσιακά καθιερωμένη αντίληψη, με κύρια γνωρίσματα ότι ο γάμος είναι συμφωνία προσώπων διαφορετικού φύλου («ανδρός και γυναικός») με νομικά κατοχυρωμένη την προοπτική της μονιμότητας («του βίου παντός»). Και τα δύο όμως αυτά στοιχεία έχουν αρχίσει να αμφισβητούνται στην εποχή μας: Γιατί μονιμότητα νομικά κατοχυρωμένη; Γιατί αναγκαστική διαφορά φύλου; Και οι αμφισβητήσεις αυτές μπορεί να αποδειχθούν ισχυρές σε μια εποχή όπως η δική μας, με ευαισθησίες για την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και για τον σεβασμό των κάθε λογής μειονοτήτων, ακόμη και των μειονοτήτων στις σεξουαλικές προτιμήσεις.

Συμβίωση χωρίς γάμο

Μερικά ζευγάρια προτιμούν να συζούν χωρίς να έχουν τελέσει γάμο. Αυτό μπορεί να συμβαίνει είτε γιατί υπάρχει κάποιο εμπόδιο, νομικό ή πραγματικό, στον γάμο τους είτε γιατί θέλουν μεν τη συμβίωση, τη μόνιμη συμβίωση, αλλά χωρίς τη δέσμευση που δημιουργεί ο γάμος με τις δυσκολίες στη λύση του. Αλλοτε η κοινωνία αποδοκίμαζε, προπάντων για τη γυναίκα που συζούσε «αστεφάνωτη», αυτές τις συμβιώσεις, αλλά σήμερα η παραδοσιακή αυτή αποδοκιμασία έχει πολύ περιορισθεί ή εξαφανισθεί.

Τα ζευγάρια που συζούσαν χωρίς γάμο μπορεί να μην ήθελαν τον γάμο ή να μην μπορούσαν να παντρευτούν, ήθελαν όμως μερικά από τα δικαιώματα που δίνει ο γάμος: επιδόματα, άδειες, ευνοϊκή φορολογική μεταχείριση, διατήρηση της οικογενειακής στέγης ή και κάποιας διατροφής, ακόμα και κάποια κληρονομικά δικαιώματα ή, έστω, μειωμένο φόρο κληρονομίας αν κληρονομούσαν με διαθήκη. Παλαιότερα, ο νόμος είχε ρητά προβλέψει μόνον μια ευνοϊκή μεταχείριση των παιδιών που μπορούσαν να γεννηθούν από μια τέτοια χωρίς γάμο συμβίωση. Τα δικαστήρια είχαν κάνει ένα βήμα περισσότερο ερμηνεύοντας με ευρύτητα τον όρο «οικογένεια» και έδιναν δικαίωμα αποζημίωσης στο σύντροφο που επιζούσε όταν ο άλλος πέθαινε σε κάποιο δυστύχημα.

Εμπόδιο στην αναγνώριση και άλλων δικαιωμάτων μπορεί να μην ήταν πια η κοινωνική αποδοκιμασία, που ολοένα μειωνόταν, παρέμεναν όμως τα ασαφή όρια της μονιμότητας της συμβίωσης: πώς θα διαχωριζόταν η συμβίωση από κάποια παροδική, επαναλαμβανόμενη και ίσως παρατεινόμενη σεξουαλική σχέση;

Το «σύμφωνο αλληλεγγύης»

Στο πρόβλημα αυτό, η γαλλική νομοθεσία από το 1999 δίνει μια λύση: το αστικό σύμφωνο αλληλεγγύης («pacte civil de solidarite», γνωστό ως PACS), σύμβαση συμβίωσης ανάμεσα σε δύο πρόσωπα ενήλικα, άγαμα και όχι στενούς συγγενείς μεταξύ τους. Η σύμβαση καταρτίζεται εγγράφως, θεωρείται από τη γραμματεία του πρωτοδικείου και καταχωρείται σε ειδικό μητρώο PACS του τόπου γέννησης των δύο προσώπων. Η συμβίωση δημιουργεί υποχρέωση συμπαράστασης, αλλά δεν δημιουργεί υποχρέωση πίστης. Τερματίζεται με τον θάνατο του ενός των συντρόφων, με τον γάμο του, με κοινή συμφωνία των δύο συντρόφων ή και με μονομερή δήλωση του ενός, οπότε μόνον κάτω από ειδικές περιπτώσεις πταίσματος μπορεί να οφείλεται αποζημίωση. Οι συνδεδεμένοι με το σύμφωνο συμβίωσης δεν μπορούν να υιοθετήσουν παιδί από κοινού και το παιδί που αποκτούν είναι τέκνο της μητέρας, ενώ ο πατέρας μπορεί να το αναγνωρίσει.

Ετσι, με το PACS δημιουργείται ένα είδος mini-γάμου και τα ζευγάρια, με την ευλογία του νόμου, έχουν την επιλογή ανάμεσα σε τρία είδη συμβίωσης: την απόλυτα ελεύθερη (και νομικά περίπου

αρρυθμιστη), το PACS και τον κανονικό –ας πούμε: πλήρη– γάμο. Σημασία έχει ότι το αστικό σύμφωνο αλληλεγγύης, κατά ρητή διάταξη του νόμου (και, κατά το γαλλικό σύστημα, αντίθετα προς τον πλήρη γάμο), προσφέρεται ως δυνατότητα και σε πρόσωπα του ίδιου φύλου: έτσι, η συμβίωση προσώπων του ίδιου φύλου εξασφαλίζει όχι μόνο την ανοχή του νόμου αλλά και την πλήρη αναγνώρισή της στο πλαίσιο του νέου θεσμού – μια αρκετά ριζοσπαστική εκδήλωση του σεβασμού που η εξέλιξη αναγνωρίζει σε όλες τις ιδιαιτερότητες, συμπεριλαμβανομένης και της ιδιαιτερότητας στις σεξουαλικές προτιμήσεις.

Πρόσωπα του ίδιου φύλου;

Μια από τις κριτικές που διατυπώθηκαν κατά του συστήματος που στη Γαλλία διαμορφώθηκε ως PACS είναι ότι υπονομεύει τον θεσμό του γάμου, έτσι όπως προσφέρεται ως εναλλακτική λύση σε πρόσωπα που, αν δεν υπήρχε αυτός ο θεσμός, θα παντρεύονταν για να εξασφαλίσουν το ευνοϊκό καθεστώς του γάμου. Και αυτή η κριτική θα μπορούσε να φθάσει στην κήρυξη του θεσμού ως αντισυνταγματικού σε όσες χώρες –και είναι πολλές– ο γάμος προστατεύεται με συνταγματική διάταξη. Η κριτική αυτή, που θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα τη ματαίωση της καθιέρωσης του PACS, είχε ένα άλλο αποτέλεσμα, διαφορετικό και αναπάντεχο: την καθιέρωση θεσμού ανάλογου με το PACS αλλά για μόνες τις περιπτώσεις όπου ο γάμος θα ήταν αδύνατος, δηλαδή μόνο για πρόσωπα του ίδιου φύλου.

Στη Γερμανία από το 2001 καθιερώθηκε ο θεσμός της «καταχωρημένης συμβίωσης», προσφερόμενος μόνο σε πρόσωπα του ίδιου φύλου, δυο άντρες ή δυο γυναίκες. Χαρακτηριστική είναι η ονομασία του γερμανικού νόμου: Νόμος για τον τερματισμό της άνισης μεταχείρισης συμβιώσεων μεταξύ προσώπων του ίδιου φύλου. Οι επιμέρους ρυθμίσεις έχουν πολλές ομοιότητες με το γαλλικό PACS και κύρια διαφορά ότι αποκλείεται η εφαρμογή σε πρόσωπα διαφορετικού φύλου – αφού αυτά μπορούν να τελέσουν πλήρη γάμο, γιατί να έχουν την εναλλακτική δυνατότητα ενός mini γάμου; Σημειώνεται ακόμα ότι οι σύντροφοι με «καταχωρημένη συμβίωση» δεν μπορούν να υιοθετήσουν από κοινού, αλλά στο παιδί του ενός ο άλλος ασκεί μερική γονική μέριμνα.

Παρά την ίσως υπονόμηση του θεσμού του γάμου με το γαλλικό αστικό σύμφωνο αλληλεγγύης και την ίσως περιφρούρησή του με τη γερμανική καταχωρημένη συμβίωση, η παραδοσιακή έννοια του γάμου, όπως είχε διαμορφωθεί από τον Μοδεστίνο στη ρωμαϊκή εποχή, παρέμενε αναλλοίωτη: ένωση ανδρός και γυναικός – όλα τα άλλα ήταν θεσμοί παράπλευροι, εννοιολογικά χωριστοί. Η πυρηνική αλλοίωση της έννοιας πραγματοποιήθηκε τη στιγμή που κάποιες νομοθεσίες αναγνώρισαν τη δυνατότητα κανονικού, πλήρους γάμου ανάμεσα σε πρόσωπα του ίδιου φύλου. Η Ολλανδία από το 2001, το Βέλγιο από το 2003, ο Καναδάς και η καθολικότατη Ισπανία από το 2005 ρητά καθιερώνουν ότι η διαφορά του φύλου δεν αποτελεί προϋπόθεση του έγκυρου γάμου. Η Αγγλία έχει προτιμήσει από το 2004 το γαλλικό υπόδειγμα.

Αλλα κράτη, που για την ώρα δεν φαίνονται έτοιμα να ακολουθήσουν τη ριζοσπαστική οδό της πλήρους εξομοίωσης, όπως ήδη η Δανία, η Φινλανδία, η Πορτογαλία και η Σουηδία, ίσως περιοριστούν στην ηπιότερη οδό κάποιου ενδιάμεσου «συμφώνου» που εξασφαλίζει κάποιες ευνοϊκές μεταχειρίσεις στα ζευγάρια που συμβιώνουν χωρίς γάμο.